

**VANHEMMAN ALKOHOLIN ONGELMAKÄYTTÖ
VIERAANA PERHEESSÄ LAPSEN NÄKÖKULMASTA**

**Aino-Iita Kamula
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
syksy 2019**

TIIVISTELMÄ

VANHEMMAN ALKOHOLIN ONGELMAKÄYTTÖ VIERAANA PERHEESSÄ LAPSEN NÄKÖKULMASTA

Aino-Iita Kamula
Sosiaalityö
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: professori Marjo Kuronen
Syksy 2019
60 sivua

Tässä Pro gradu -tutkielmassani analysoin, minkälaisena vieraana vanhemman ongelmallinen alkoholin käyttö näyttäytyy perheessä lapsen näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen, minkälaisia käsityksiä lapsilla on perheestään, kun vanhempi tai vanhemmat käyttävät alkoholia ongelmallisesti.

Tutkimus on toteutettu sisällönanalyysin keinoin lasten A-klinikkasäätiön verkkosivustolle kirjoittamien tarinamuotoisten kertomusten pohjalta. Lapset ovat kirjoittaneet tarinansa verkkosivulle itse anonyymisti. Aineistoa analysoin teoriaohjaavasti tarkastellen lasten kokemuksia Riitta Jallinojan (2009) vieras perheessä käsitteellisen lähestymistavan kautta.

Analyysini tulosten mukaan vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö perheen vieraana koostuu lapsen näkökulmasta monien eri tunteiden, vääristyneiden perhesuhteiden, muiden vieraiden sekä lasta suojaavien ja perhettä koossa pitävien tekijöiden verkostosta. Monina tunteina näyttäytyivät toisaalta lapsen lojaalius ja rakkaus vanhempaa kohtaan, toisaalta monet kielteiset tunteet niin alkoholia ongelmakäyttävää vanhempaa kuin omaa itseään kohtaan. Lasten perhesuhteet näyttivät olleen vääristyneitä tilanteissa, kun lapsi selviytyi itsekseen ja otti perheen arjessa vanhemman vastuuta itselleen. Vanhemman alkoholin ongelmakäytön lisäksi perheessä saattoi olla myös muita yhtäaikaisia vieraita, kuten vanhempien ero ja perheen sisällä tapahtuva väkivalta. Lasta suojaavat ja perhettä koossa pitävät tekijät olivat usein joko perheenjäseniä tai muita lapselle tärkeitä henkilöitä. Lapsi suojausi itseään myös tiettyjen toimintojen, kuten pakenemisen, ja omien tunteiden hallinnan kautta.

Lasten näkemykset omasta perheestään tiivistyivät pohdintaan oman perheen ja normaaliuden välillä. Kouluun mennessä lapset alkoivat tunnistaa oman perheen erilaisuuden, tilanteeseen liittyi häpeää ja salailua.

Tutkimukseni perusteella näen tärkeänä lasten aidon kohtaamisen yhteiskunnan eri instituutioissa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa, jotta lapsen oma kerronta ja kokemukset tulevat esille. Totutut prosessit esimerkiksi lasten neuvolapalveluissa voisi mukauttaa lapsen aidon kuulemisen mahdollistamiseksi siten, että lapsi tapaa työntekijää myös kahden kesken.

Avainsanat: alkoholiongelma, lapsen kokemus, vieras perheessä

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 ALKOHOLI JA LAPSET PERHEESSÄ	6
2.1 Alkoholin ongelmakäyttö	6
2.2 Alkoholin käyttö ja lapset	8
2.3 Vieras perheessä teoreettisena lähestymistapana	11
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	15
3.2 Lapsen kokemuksen tutkiminen	16
3.3 Aineiston kuvailu	18
3.4 Aineiston analyysi	20
3.5 Eettiset näkökohdat ja tutkielman luotettavuus	22
4 PERHEEN VIERAANA VANHEMMAN ONGELMALLINEN ALKOHOLINKÄYTTÖ	24
4.1 Kun vieras saapuu perheeseen	24
4.2 Perhesuhteet	27
4.3 Monet tunteet	31
4.4 Alkoholi ja väkivalta	34
4.5 Lasta suojaavat tekijät	38
4.6 Vieraan jälkeen	41
5 LASTEN NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄÄN	45
5.1 Perheeseen liitetyt näkemykset	45
5.2 Perhe tulevaisuudessa	47
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	49
KIRJALLISUUS	53

1 JOHDANTO

Alkoholin ongelmakäyttö on ollut Suomessa pitkään kasvava ongelma. Alkoholinkulutus on yli kaksinkertaistunut viimeisen 50 vuoden aikana. Kaiken päihteiden käytön osalta on kuitenkin nähtävissä laskua viimeisten parin vuoden ajalta. (THL 2018, 20, 47, 72.) Päihteiden ongelmakäyttö ei ole koskaan vaan käyttäjän itsensä yksityisasia, sillä se koskettaa keskeisesti myös henkilön läheisiä ja perhettä (Salovaara 2019, 115). Peltoniemi (2005, 13) toteaa, että päihdeongelma perheessä on hyvin yleinen ja myöskin aliarvioitu ongelma, jonka voi todeta olevan myös kansanterveysongelma. Alkoholin liikakulutus tuottaa haittavaikutuksia yhteiskunnalle laajalti muun muassa kasvaneiden sosiaali- ja vakuutusturvan kustannusten sekä palvelu- ja valvontajärjestelmien kuormittamisen kautta (Warpenius, Holmila & Tigerstedt 2013, 5). Alkoholin liikakulutukseen liittyvä problematiikka on keskeisesti läsnä myös sosiaalityön käytännössä. Päihdeongelmat työllistävät sosiaalihuoltoa ja ovat yksi keskeisimmistä syistä muun muassa lapsen lastensuojelun asiakkuudelle.

Tässä tutkielmassa tavoitteena on selvittää ja analysoida sitä, minkälainen vieras vanhemman alkoholin käyttö on perheessä lapsen näkökulmasta sekä sitä, minkälaisia käsityksiä lapsilla on perheestään, kun siihen sisältyy vanhemman ongelmallinen alkoholin käyttö. Vanhemman päihteiden ongelmakäytön voi käsittää sosiologi Riitta Jallinojan (2009) teoretisoinnin mukaisesti perheyhteisyyttä uhkaavaksi ja murentavaksi tekijäksi eli vieraaksi perheessä (mt., 18). Tarkoitukseni on tämän teorian ja lasten kertomusten pohjalta pohtia vanhemman alkoholin ongelmakäytön kokonaisvaltaista vaikutusta perheeseen ja lapseen. Kokonaisvaltaisuuden analysoinnissa pyrin huomioimaan vanhemman alkoholin liikakäytön suorat vaikutukset lapseen, kuten fyysiset ja psyykkiset vaikutukset, sekä myös epäsuorat vaikutukset, kuten perhesuhteiden ja lapsen elinympäristön suojaavien tekijöiden vaikutukset. Jallinojan (2009) vieras perheessä teoria on monipuolisempi näkökulma perheeseen kuin yleisesti käytetty päihdeperheen käsite. Päihdeperheen käsite viittaa koko perheeseen ja täten myös leimaa koko perhettä, vaikka perheessä olisi vain yksi päihteiden ongelmakäyttäjä. Toinen tutkimuskysymykseni keskittyy analysoimaan lasten käsityksiä perheestään, kun siihen sisältyy vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö. Forsbergin (2003, 7) mukaan perheen tutkiminen on tärkeää, sillä yhteiskunnallisista muutoksista monet

eletään perheissä. Aineistonani toimivat lasten kertomukset A-klinikkasäätiön Varjomaailman internetsivulta.

Koen perheen kokonaisvaltaisen tarkastelun sekä erityisesti lapsen näkökulman tarkastelun olevan relevantteja Pro gradu -tutkielman lähtökohtia. Sosiaali- ja terveysministeriön alaisessa selvityksessään Aulikki Kananoja ja Kristiina Ruuskanen (2019, 27) asettavat lastensuojelutyön tavoitetiloiksi muun muassa lapsen ikätason mukaisen kuulemisen itseään koskevissa ratkaisussa sekä lastensuojelun asiakkaiden vanhempien vanhemmuuden ja lapsen turvallisen aikuisen roolin vahvistamisessa. Suomessa LAPE-hankkeella tuettu systeeminen työskentelymalli uudistaa lastensuojelun työskentelyn lapsilähtöiseksi ja kontekstisidonnaiseksi. Systeemisen lastensuojelun työskentelytavassa lapsen tilanteeseen ei pyritä etsimään syyllistä vaan huomio kiinnitetään perheeseen systeeminä, mukaan lukien esimerkiksi lapsen kehitystarpeet, vanhempien voimavarat sekä lapsen kasvuympäristö. Olennaista on keskittää huomiota niihin asioihin, jotka ovat lapsen tilanteen kannalta suhteessa toisiinsa. (Fagerström 2016, 5, 19.) Näiden kehityssuuntien lisäksi tutkielmani aiheen relevanttiuden puolesta puhuvat myös sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) ja lastensuojelulaissa (417/2007) asetettu lapsen edun ensisijaisuuden periaate sosiaalihuollon työskentelyn pohjalle. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun kentällä perheen arvostus näkyy muun muassa perhe-elämän suojan periaatteessa (Euroopan ihmisoikeussopimus, 8. artikla) sekä perheen jälleenyhdistämisen tavoitteessa (Araneva 2016, 326–327). Tutkielmassani lasten kokemusten tutkiminen on tärkeää, jotta lapset tulevat kuulluksi. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS, artikla 12) painottaa lapsen oman näkemyksen kunnioittamista ja huomioon ottamista lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Näen vanhemman päihteidenkäyttöön ja perheympäristössä tapahtuvan päihteidenkäytön olevan yhä edelleen relevantti tutkimusaihe, sillä vanhempien ongelmallinen juominen lisääntyy, mikä vaarantaa lapsen kehitystä (Holmila ym. 2013, 37). On arvioitu, että lapsen näkökulmasta joka neljännessä suomalaisperheessä esiintyy päihteiden liikkakäyttöä (Roine & Ilva 2010, 26). Vanhemman päihteidenkäytön varjossa kärsivään lapseen on alettu kiinnittämään huomiota 1970-luvulta alkaen (Nätkin 2009, 70). Vanhemman alkoholin käytön vaikutuksesta lapseen tehty tutkimus on lisääntynyt viime vuosikymmenen aikana, mutta tutkimuksissa harvemmin on kysytty lapsilta suoraan heidän omia kokemuksiaan (esim. Pirskanen 2011, 47). Vanhempien päihteidenkäytöllä on monia eri vaikutuksia lapsen kasvuympäristöön sekä kodin ilmapiiriin. Vanhempien päihteiden liikkakäyttö aiheuttaa voi tutkimusten mukaan aiheuttaa perheeseen mm. perheriitoja, väkivaltaa, erotilanteita,

taloudellisia ongelmia, lasten laiminlyöntiä, turvattomuutta sekä perhesuhteiden haurautta. (Simonen ym. 2016, 65.)

Opintojeni aikana olen työskennellyt lasten ja perheiden kanssa eri yhteyksissä: sosiaalipäivystyksessä, sosiaalihuoltolain mukaisissa perhepalveluissa sekä lastensuojelussa. Työkokemukseni on vahvistanut mielenkiintoani lasten ja perheiden asioihin sekä herättänyt ajattelemaan perheen kokonaisuutta sekä perheen sisäisiä vuorovaikutuksen verkostoja. Kiinnostukseni perheisiin ja päihdeidenkäyttöön perhekontekstissa on herännyt jo opintojeni alkuvaiheissa, kandidaatin tutkielmani aihe oli sosiaalisen tuen merkitys päihdeongelmasta toipumisessa (Tervo 2018). Päihdetematiikkaan liittyvä tutkimus on siis minulle ennestään jonkun verran tuttua, mutta tässä tutkimuksessa näkökulma vaihtuu. Aiheenvaihtoaani vaikuttaa oma kokemukseni, että lapsen elämään vaikuttavia asioita arvioidaan usein aikuisten näkökulmasta. Koen siis erityisen tärkeäksi tutkia juuri lasten omia kokemuksia. Lapsen maailma, lapsen kokemus todellisuudesta, ei useinkaan vastaa aikuisen todellisuutta.

Tutkielmani etenee seuraavasti. Edellä kuvatun aiheen esittelyn ja aiheeseen johdattelun jälkeen avaan tutkielmani kannalta tärkeimpiä ilmiöitä, käsitteitä ja tematiikkoja luvussa Alkoholi ja lapset perheessä. Tutkielmani keskeisimmät ilmiöt, käsitteet ja tematiikat ovat alkoholin käytön ja sen ongelmallisuuden tarkastelu eri tutkimusten näkökulmista, vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön vaikutukset lapseen sekä vieras perheessä teoreettinen lähestymistapa. Tämän jälkeen esittelen Tutkielman toteuttaminen -luvussa tutkimuskysymykseni sekä tutkielmani metodologiset valinnat. Käyn läpi myös lasten kokemusten tutkimiseen liittyviä erityispiirteitä, aineiston analysoinnin etenemistä sekä tutkielmani eettisiä näkökohtia. Seuraavissa luvussa käyn tutkielmani tuloksia läpi yhdistellen aineiston antia ja teoriaa. Loppuun kokoan tutkielmani johtopäätökset sekä pohdin tutkimukseni onnistumista.

2 ALKOHOLI JA LAPSET PERHEESSÄ

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni teemoja tutkimuskirjallisuuden valossa. Aluksi tarkastelen alkoholin ongelmakäyttöä ja pohdin käsitteenmäärittelyä. Sen jälkeen käsittelen vanhemman alkoholinkäyttöä lapsen näkökulmasta tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Näitä teemoja ja ilmiötä käsittelen Riitta Jallinojan (2009) vieras perheessä teoreettisen lähestymistavan näkökulmasta. Esittelen aiheista aiemmin tehtyä tutkimusta kunkin kappaleen yhteydessä.

2.1 Alkoholin ongelmakäyttö

Alkoholin ongelmakäyttöön viittaavat monet eri käsitteet ja termit, kuten päihteiden väärinkäyttö, päihdeongelma, päihderiippuvuus, alkoholin liikakäyttö, alkoholiongelma ja alkoholiriippuvuus. Alkoholinkäyttöä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa puhutaan useasti päihteistä, vaikkakin viitattaisiin nimenomaisesti alkoholinkäyttöön.

Päihdyttävien aineiden käyttöä tarkastellessa suomalaista kulttuuria voidaan pitää pääosin alkoholikulttuurina. Alkoholin valta-asema on edelleen selvä, huolimatta huumeiden käytön 1990-luvun lopulla tapahtuneesta lisääntymisestä. Suomalaisessa kulttuurissa alkoholilla on vahva sosiaalista elämää tukeva rooli, se on hyväksytty rentoutumis- ja vapaa-ajanvieton muodoksi. Alkoholin käyttö on Suomessa humalahakuista, alkoholin sietokykyä ihannoivaa juomista. (Havio, Inkinen & Partanen 2013, 93–94.) Alkoholin väitetään aiheuttavan merkittävästi enemmän haittavaikutuksia ympärillä eläville verrattuna muihin päihteisiin. (Warpenius, Holmila & Tigerstedt 2013, 5.) Päihteiden käyttöä ja päihderiippuvuutta on hankala määritellä yksiselitteisesti, sillä siihen vaikuttavat vahvasti moninaiset syyt sekä yksilön ominaisuudet (Kuusisto 2010, 121).

Päihderiippuvuuden moninaista ilmiötä ja selittämisen vaikeutta kuvaavat hyvin aikojen saatossa vaihdelleet määrittelyt ja selittelyt päihderiippuvuudesta ja sen syistä. Aiemmin päihderiippuvuutta pidettiin syntinä ja pahatapaisuutena, henkilön itsensä moraalittomana toimintana, mutta nykyään päihderiippuvuus nähdään pitkälti lääketieteellisessä valossa: riippuvuus on sairaus. Lääketieteellinen näkemys näkyy esimerkiksi lääketieteellisissä hoitomuodoissa sekä Kelan tarjoamista mahdollisuuksista saada sairauspäivä- tai kuntoutusrahaa. (Ruisniemi 2006, 15, 19.)

Havion, Inkisen ja Partasen (2013) mukaan päihteiden käytön voidaan sanoa siirtyneen päihderiippuvuuteen, kun ihmisellä on pakonomainen tarve saada päihdettä jatkuvasti tai ajoittain, eikä hän enää hallitse suhdettaan päihteisiin. Päihderiippuvuus määritellään sairaudeksi, joka voi olla fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista sekä näitä kaikkia eri yhdistelmissä tai yhdessä. Päihderiippuvuuteen liittyy olennaisesti toleranssi-ilmiö, jossa elimistö tottuu päihteeseen ja ihminen joutuu käyttämään kasvavia määriä päihteitä halutessaan saada aiemman kaltaisen vaikutuksen. Toleranssin kehittämisessä voi olla suuriakin yksilöllisiä eroja. (mt., 42–43.) Päihteiden ongelmakäytölle on tyypillistä myös päihdeongelman kieltäminen tai kieltäytyminen ammattiavun hakemisesta (Smith & Meyers 2008, 5).

Päihteistä alkoholin käyttöä tarkastellessa terveydenhuollon puolella alkoholin ongelmakäyttö on jaettu kolmeen eri luokkaan: riskikäyttöön, haitalliseen käyttöön sekä alkoholiriippuvuuteen. Ongelmakäytöstä puhutaan silloin, kun siihen liittyy jokin haitta tai huomattava riski saada käytön aiheuttama haitta. Alkoholin käyttö luokitellaan riskikäytöksi, kun riskikäytön rajat ylittyvät, mutta merkittäviä haittoja tai riippuvuutta ei ole vielä ilmaantunut. Alkoholin haitallisessa käytössä ei myöskään ole vielä syntynyt riippuvuutta, mutta käyttäjällä on tunnistettavissa alkoholin käytön aiheuttamia fyysisiä tai psyykkisiä haittoja. Alkoholiriippuvuus on oireyhtymä, josta puhutaan, kun juominen muuttuu pakonomaiseksi ja jatkuu haitoista huolimatta. Myös vieroitusoireet ja toleranssin kasvu ovat merkkejä alkoholiriippuvuudesta. (Aalto 2015, 8–9.)

Alkoholiin liittyvä tutkimus on perinteisesti keskittynyt miesten juomiseen. Kiinnostus naisten päihdeongelmiin ja -hoitoon on lisääntynyt äitiyskysymyksen kautta, esimerkiksi keskustelut sikiövaurioista ja raskaana olevien äitien pakkohoidosta. Tutkimuksissa on esitetty päihdeongelmaiset naiset päihdeongelmaisista miehistä sairaampina ja psykologisesti häiriintyneempinä. (Nätkin 2006, 23–25; Karttunen 2019, 18–20; Karttunen 2013, 222.) Naisen päihdeongelma hoito ja kuntouttaminen on sikäli miehiin verrattuna erityistä, että hoidolliset osa-alueet ovat monialaisempia. Päihdehoitomaailmassa tulisi naisten kuntoutuksen osalta huomioida myös naisten palvelutarpeet, mielenterveysongelmat, väkivallan ja hyväksikäytön kokemukset sekä äitiyteen ja lapsiin liittyvät pohdinnat. Naisten kohdalla myös kuntoutuksen aikainen vuorovaikutustyyli ja orientoitumistapa voi olla miesten tarpeista poikkeava. (Karttunen 2019, 17.)

Tässä tutkimuksessa en omassa analysoinnissani käytä päihdeongelman käsitettä, koska aineistossani lapset puhuvat tarinoissaan lähinnä vanhempien alkoholinkäytöstä. Päihdeongelman käsitettä käytän tilanteissa, joissa esimerkiksi tutkimuskirjallisuus viittaa yleisesti päihteisiin. Tutkimuksessani on myöskin haastava rajata, käytäntö alkoholiongelman vai alkoholin käytön käsitettä, sillä aineistossani lapset eivät juurikaan kuvaile vanhemman alkoholinkäytön luonnetta, vaan kertovat alkoholinkäytöstä aiheutuvia omia tuntemuksia ja kielteisiä kokemuksia. Vanhemman alkoholin käytön tasoa kuvaillessaan lapset puhuvat muun muassa humalatilasta, juomisesta tai ryypäämisestä, esimerkiksi *”olen valitettavasti joutunut näkemään aikuisten ryypäämistä elämästäni todella monta vuotta”* tai *”vanhempani juovat joka viikonloppu”*. Osassa tarinoista lapset määrittivät alkoholia käyttävän vanhempansa olevan alkoholisti, mutta tarinoissa ei sen tarkemmin ole määritelty tai kuvailtu, onko vanhemmalla diagnosoitu alkoholiriippuvuus tai onko vanhemmalla voimassa oleva hoitokontakti. Lapset näkevät vanhemman alkoholinkäytön olevan kuitenkin ongelmallista, joten päädyin omassa analyysissäni käyttämään pääasiassa alkoholin ongelmakäytön käsitettä.

2.2 Alkoholin käyttö ja lapset

Vanhemman alkoholinkäytön vaikutuksia lapseen on tutkittu pitkälti päihdeperheen tai alkoholitiperheen käsitteen kautta (esim. Itäpuisto 2005). Päihdeperheen käsite on omaan tutkimusasetelmaani jokseenkin sopimaton, sillä tavoitteenani on käsitellä perheen sisällä tapahtuvaa päihteidenkäyttöä vieraan näkökulman kautta. Mielestäni päihdeperheen käsite myös jonkin verran leimaa perhettä kokonaisuudessaan ja on täten arvolatautunut käsite. Päihdeperhe on perinteisesti käsitetty perheeksi, jossa toinen tai molemmat vanhemmista käyttävät päihteitä ongelmallisesti siten, että siitä on haittaa yksittäiselle perheenjäsenelle tai koko perheelle (Holmberg 2003, 10).

Itäpuisto (2005, 5, 73) tuo esille, että lasten ja aikuisten välillä on eroja alkoholiongelman määrittelyssä. Lapsi määrittelee vanhemman alkoholiongelmaa humalatiilojen ja humalassa oloaikojen mukaisesti. Gorin (2004) toteaa lasten olevan usein tietoisempia vanhempien ongelmista, kuin vanhemmat itse ymmärtävät. Lapset eivät aina ymmärrä mitä tapahtuu ja miksi.

Vanhemman päihdeongelma voi näyttäytyä puutteina kasvuympäristössä, mikä lasten kohdalla voi näyttäytyä lapsuuden- ja nuoruudenaikaisina vaikeuksina, kuten

ongelmakäyttäytymisenä ja runsaana päihteiden käyttönä. Puutteellinen kasvuympäristö on voinut aiheuttaa tapaturmia, sairastelua sekä psyykkisen kehityksen ja käyttäytymisen häiriöitä. (Holmila ym. 2013, 37)

Maritta Itäpuisto (2005) on tutkinut kokemuksia alkoholiongelmisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Itäpuisto tuo esille, että lapset ja lasten näkökulma on jokseenkin unohdettu alkoholitutkimuksessa. Aiemmissä tutkimuksissa lapset on unohdettu tai heidät on nähty avuttomina ja uhreina. Tutkimuksessaan Itäpuisto tuo esille lapsen monet roolit alkoholiongelmaisessa perheessä: lapsi on niin kokija, toimija kuin selviytyjäkin. Lapsi tekee ratkaisuja suojellakseen itseään niin fyysisesti kuin henkisesti. Esimerkiksi väkivallan uhatessa lapsi piiloutuu, hiljenee, väistää tai myötäilee vanhempaa. Lapsi voi myös kapinoida epäsuorasti tai käyttää passiivista vastarintaa, esimerkkeinä vitsailu ja juoruilu. Lapsi käyttää toimijuuttaan, kun valitsee olla mahdollisimman paljon poissa kotoa tai kun hän jollain keinolla muuttaa kotoa pois. Tyypillistä lapsen toimijuutta on myös vaikuttaminen vanhemman alkoholin saantiin, esimerkiksi piilottamalla pulloja sekä kaatamalla juomaa pois. Omia tunteitaan säätelemällä, lapsi itse edistää omaa selviytymistään, esimerkiksi osoittamalla välinpitämättömyyttä. Lapsen kokemat voimattomuus ja kykenemättömyys näyttäytyy tilanteissa, joissa lapsi kokee, että vanhempi on haluton näkemään omaa alkoholinkäyttöään ongelmallisena sekä yksittäisissä tilanteissa, joissa lapsi ei kykene muuttamaan vanhemman toimintaa alkoholinkäytön tai siihen liittyvän oheistoiminnan suhteen. Kyvyttömyyttä, toivottomuutta ja voimattomuutta aiheuttavat myös alkoholinkäytöstä ja siitä seuranneista asioista, kuten väkivallasta, aiheutuneet tunteet, esimerkiksi pelko ja kauhu. (mt. 36, 99–102, 108–110.)

Tutkimuksessaan Itäpuisto (2005) analysoi myös alkoholiongelmaisen perhettä, sitä paikkaa, missä lapsi kasvaa. Alkoholiongelmaisen vanhemman perheessä elänyt lapsi vertaa kokemuksiaan lapsuudenperheestään usein käsitykseen perheestä ideaalina. Alkoholistisen vanhemman perhe lapsuudenperheen kokemuksena näyttäytyy Itävuoren tutkimuksen mukaan joko voimakkaiden tunteiden ja tapahtumien leikkauspisteensä tai toisinaan ajatus lapsuudenperheestä perheenä loistaa poissaolollaan. Itävuoren tutkimuksen aineistosta voikin huomata, että perheestä puhutaan näissä perheissä yleisesti ottaen vähän. Perheen olemassaolo kyseenalaistettiin tai se jäi sivuun. Lapsuudenperheessä muutokset perherakenteessa, kuten ero, vanhemman kuolema, ajoittainen asuminen sukulaisten luona sekä uusperhe ovat tavanomaisia. Nämä perherakenteen muutokset sekä perhesuhteissa esiintyvät voimakkaat tunteet aiheuttavat lapselle epämääräisen käsityksen siitä, ketkä

kuuluvat hänen perheeseensä. Aineistossa näyttäytyikin, että lapsen kokemus omasta perheestä määräytyy pikemminkin tunnesuhteen kuin asumissuhteen perusteella. Myös erinäiset tapahtumat ja asiat määrittelevät lapsen kokemusta omasta perheestään. Esimerkiksi taloudellinen tilanne tai vanhempien rahankäytön jakautuminen määrittelevät lapsen käsitystä perheestään. (mt., 76–80.)

Kirsimarja Raitasalo (2017) on tutkinut suomalaisten alkoholin käyttöä lasten seurassa sekä siihen liittyviä asenteita. Tutkimuksen mukaan vuonna 2016 noin kymmenesosa kaikista suomalaisten alkoholikäyttökerroista tapahtui, kun läsnä oli alle 15-vuotiaita lapsia ja yleisimmin alkoholinkäyttö lasten läsnä ollessa tapahtui kotona. Tutkimuksen mukaan sekä vuonna 2008 että 2016 suomalaisista noin kolme neljästä ovat olleet sitä mieltä, että ”pienien lasten läsnä ollessa ei tule käyttää lainkaan alkoholia”. Lähes kaikki vastaajat (95–96%) olivat molempina vuosina sitä mieltä, että ”pienien lasten läsnä ollessa ei tule humaltua”. Ristiriitaista näihin tuloksiin nähden oli, että reilu kolmasosa (41–38%) vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ”pienien lasten läsnä ollessa voi humaltua, jos joku seurueesta on selvä ja huolehtii lapsista”. Vuoden 2016 vastauksissa ja sitä kautta asenteissamme oli lasten kannalta onneksemme nähtävissä muutamien prosenttiyksikköjen laskua. Tutkimuksen mukaan naisten asenteet alkoholinkäyttöä kohtaan lasten läsnä ollessa olivat jonkin verran tiukempia, kuin miesten asenteet. (mt., 1–2, 4.)

Huostaanoton / sijoituksen taustalla useimmiten yhtenä merkittävimpänä syynä on vanhemman tai vanhempien päihdeongelma (esim. Holmila ym. 2013, Myllärniemi 2005). Pelko lasten huostaanottamisesta sekä päihdeidenkäyttöön liittyvät syyllisyys ja häpeä voivat estää päihdeongelmaisen vanhemman hoidon ja avun hakemisen. Syyllisyys ja häpeä syntyy tietoisuudesta vanhemmuuden roolin odotuksia ja velvoitteita kohtaan, jolloin pyritään piilottamaan omat heikkoudet. (Salovaara 2019, 115.)

Kuten aiemmassa luvussa totesin, kiinnostus naisen päihdeongelmaa kohtaan on rakentunut äitiyskysymyksen kautta (Karttunen 2019, 18–20). Suomessa vuonna 2002 syntyneiden 0–6-vuotiaiden lasten äideistä 2,0% oli päihdeongelmaisia, luku on kasvanut viime vuosikymmenien aikana yhdellä prosenttiyksiköllä. Määrä on todennäköisesti alakanttiin, sillä luku on laskettu sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoilmoitusrekistereistä saatujen hoitajaksoja koskevien tietojen ja Kelan rekistereistä saatujen alkoholi- tai huumeriippuvuuden hoitoon käytävien lääkkeiden ostoja koskevien tietojen perusteella eli

luku on koottu palvelujen pariin päätyneistä päihdeongelmaisista äideistä. (Holmila ym. 2013, 39.)

Alkoholi on liitetty vahvasti aggressiiviseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Alkoholinkäyttö sekä alkoholin säännöllinen suurkulutus lisäävät todennäköisyyttä aggressiiviseen käyttäytymiseen. (von der Pahlen & Eriksson 2003, 2488.) Itäpuisto (2005, 74) toteaa myös alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläneiden lasten liittävän väkivallan saumattomasti alkoholiongelmiin. Päihdeongelmaisen vanhemman kanssa samassa taloudessa asuvien lasten avun saannin kannalta näyttäytyy kyseenalaisena ja harmillisena poliisin väkivaltatehtävillä tekemättä jäädyt lastensuojeluilmoitukset. Kyselytutkimuksessaan Fagerlund (2016, 69) esittää, että käymillään perheväkivaltatehtävillä, joissa on kuulunut lapsia talouteen (42%), lastensuojeluilmoitus on jätetty 17 prosentissa tekemättä, koska lapsia ei ole ollut tapahtuma-aikaan paikalla. Yhdeksässä prosentissa perheväkivaltatehtävillä, joissa lapsia on kuulunut talouteen, lastensuojeluilmoitus on jätetty tekemättä muusta syystä. Näissä tapauksissa muu syy on yleisimmin ollut se, ettei lastensuojeluilmoituksen tekoon nähty aiheita tapahtuman luonteen vuoksi tai se, että perhe oli jo lastensuojelun asiakas. (mt., 68–69.)

2.3 Vieras perheessä teoreettisena lähestymistapana

Perhesosiologian professorina tunnettu Riitta Jallinoja (2009) on analysoinut vieras perheessä käsitteellisen näkökulman perheeseen ja parisuhteeseen, joka pohjautuu Mary Douglasin (2000) esittämään lian ja pyhän erotteluun. Pelkistettynä vieras perheessä ymmärretään jonakin perheyhteisyyttä rikkovana uhkana ja ongelmana, kuten alkoholiongelmaisena perheenjäsenenä, perheeseen uusperheen kautta tulevana uutena jäsenenä, sairautena, syntyvänä lapsena tai adoptiolapsena. Tällöin perheessä on läsnä ongelmattoman yhdessäolon lisäksi jokin perhettä rasittava tekijä, vieras. Vieras voi nousta perheen uhaksi joko perheen sisä- tai ulkopuolelta. Tämä ongelma ja uhka esiintyy ja vaikuttaa perhesuhteissa sekä määrittelee perheen rakentumisen dynamiikkaa. (Jallinoja 2009, 5–11.)

Jallinojan (2009) teoria vieraasta perheessä pohjautuu antropologi Mary Douglasin (2000) erotteluun liasta ja pyhästä. Douglasin mukaan lian ja pyhän erottelu on erottamaton käsitepari ja siihen turvaudutaan lähes kaikissa kulttuureissa, tavalla tai toisella. Lika määritellään teorian mukaan aineeksi väärässä paikassa ja merkittävää on se, että mikään ei

itsessään ole likaa, mutta periaatteessa mikä tahansa voi tulla liaksi, kun se on väärässä paikassa tai tilanteessa. Pyhää on puolestaan ne asiat, joita varjellaan, jotta lika ei niitä tahraisi. Lian ja pyhän aineet ja asiat voivat olla niin ihmisiä, esineitä, paikkoja kuin asioitakin. Lian ja pyhän ajattelussa eli tietyn asian karttamisessa ja toisen varjelussa on kyse myös sosiaalisesta järjestyksestä eli siitä, kuinka tietyt erottelut ovat sisäänrakennettu kulttuuriimme. Lian ja pyhän erottelu on myöskin rajan vetämistä sekä ”puhdistamista” kulttuurissamme laajassa merkityksessä ja pienemmässä merkityksessä, kuten perheyksikössä. (Jallinoja 2009, 12–15.)

Teoksessaan Douglas tarkastelee yksilön ajattelun ja moraalisten tunteiden suhdetta yhteiskuntaan ja sen instituutioihin. Tällä yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta tarkastelevalla tutkimuksellaan Douglas pyrkii konkretisoimaan muun muassa ihmisen ajattelun sosiaalista (ja myös poliittista) luonnetta. Puhtauden ja vaaran rajanvedon kautta Douglas tutkii sitä, minkälaisen merkityksen anomalia saa ihmisen ajattelussa. Douglas tarkentaa näiden anomalioiden olevan erityisessä asemassa yhteisöllisyyden ja sen järjestyksen symboleina. (Douglas 2000, 9–11, 14.) Anomalialla tarkoitetaan poikkeusta, säännöttömyyttä, epäsäännöllistä ja epänormaalia ilmiötä. Anomaalinen puolestaan tarkoittaa poikkeavaa, säännötöntä, epäsäännöllistä ja epänormaalia. (Nurmi, Rekiaro, Rekiaro 2009, 30.)

Puhtauden erottamisen strategioiden pohjalla Douglas (2000) kuvailee olevan puhtauden ja järjestyksen rekisteröinnin havaintotapahtuma, joka kumpuaa kulttuurisista oletusarvoista. Jonkin asian puhtauden havainto katoaa yleensä silloin, kun se on asiaankuulumattomissa ja ’luonnottomissa’ paikoissa. (mt., 13.) Esimerkiksi 1800-luvun lopulla ja viime vuosisatojen vaihteessa on luotu asetelmia, että kapakka ja koti ovat toisilleen vastakkaiset maailmat eli kapakassa kulttuurisesti tyypillisen tavan mukaan tapahtuvat asiat eivät voi sisältyä kodin maailmaan ja päinvastoin (Nätkin 2009, 63). Douglas (2000) lähestyy tätä erilaisten yhteiskuntajärjestelmän ja arkiajattelun luomien kategorioiden kautta. Douglasin mukaan puhdas muuttuu vaaraksi, kun se liitetään väärään kategoriaan tai se ei asettaudu mihinkään kategoriaan. Douglas kuvailee kaikkien kulttuurien rakentuvan sääntöjen varaan, jonka pohjalla on standardoitu luokitusjärjestelmä esimerkiksi miehen ja naisen roolien ja toiminta-alueiden suhteen. Tämän tunnistaminen vaatii tietoista ponnistelua. (Douglas 2000,13.)

Douglas kuvailee asioiden saastumisen olevan yhteiskunnan systemaattisen järjestämisen ja luokittamisen sivutuotetta, likaa. Douglas mielestäni asiaankuuluvasti huomauttaa, että lika on peräisin siivoamisesta, pesemisestä ja järjestelemisestä, jonka takana ei ole pelkästään bakteerikammo tai pelko sairastumisesta vaan pikemminkin huoli systeemistä ja sen järjestyksestä. Likaantumisen pelko on samaan aikaan pelkoa moraalista poikkeavuudesta. (Douglas 2000, 14.)

Jallinoja muuntaa siis Douglasin lian ja pyhän käsitteet vieraan ja yhteisyyden käsitteiksi. Vieras ja yhteisyys sopivat käsitteinä paremmin yhteiskuntatieteelliseen viitekehykseen. Jallinoja (2009) muistuttaa, että perheessä on useimmiten kyse pitkäkestoisista sosiaalisista suhteista. Perhesuhteet ovat usein velvoittavia, perheen jäsenillä on usein joku rooli toista jäsentä kohtaan. Perheen sosiaaliset suhteet eivät toki ole ehdottoman sitovia tai päinvastoin täysin irrallisia, mutta voidaan puhua vahvoista sidoksista. (mt., 14–15.) Vieras on perheen karttama asia ja perhe on tarkka kutsumattomista vieraista. Kutsumaton vieras saa perheyhteisöltä vastaukseksi torjuntaa, mutta usein lopulta myös hyväksyntää.

Perheen jäsenen päihteiden liiakäyttö on yksi tyypillinen perheen sisäinen uhka ja se hiertää perheenjäsenten suhteita. Sanontakin kuuluu, että alkoholismi sairastuttaa koko perheen. Vanhemman alkoholismi näkyy muille perheen jäsenille muun muassa epämiellyttävänä ja pelottavana käytöksenä sekä häpeän tunteena. (Jallinoja 2009, 26–29.) Ritva Nätkin (2009) toteaa vanhemman päihdeongelman olevan suomalaisessa kulttuurissa tyypillinen vieras perheessä. Alkoholiongelmainen vanhempi rikkoo yhteisyyttä, kun tarkastelukulmana on perhe ja erityisesti perhe lapsen näkökulmasta. Joissakin yhteyksissä alkoholilla on sanottu olevan myös yhteisyyttä luovia ja vapauttavia merkityksiä, mutta tällöin paikka ja konteksti on eri kuin lapsen koti. Nätkin summaa, että alkoholiongelma voi jo sairautena olla suomalaiselle kulttuurille vieras. Alkoholisoitunut äiti koetaan usein suurempana uhkana perheelle kuin alkoholisoitunut isä. (mt., 63–64, 75.)

Suomessa Jallinojan (2009) vieras perheessä käsitteen pohjalta tehtyjä tutkimuksia on suhteellisen vähän. Jallinojan (2009) toimittamassa *Vieras perheessä* -kirjassa Kaisa Ketokivi kirjoittaa lapsuudenperheen vieraantuneista siteistä, Anna Rönkä ja Ulla Kinnunen esittelevät työtä vieraana perheessä, Anna-Maija Castrén ja Aino Ritala-Koskinen käsittelevät perheen hajoamista ja uusperhettä, Riitta Högbäck kirjoittaa lapsen adoptiosta, Kimmo Jokinen käsittelee virtuaaliympäristöjä, Eija Paavilainen lähestyy perhettä vieraana sairaalassa ja Minna Zechner, Kirsi Lumme-Sandt sekä Tapio Kirsi päättävät kirjan

käsittämällä vanhusperheen vieraita. Matleena Kukkonen (2017) Tampereen yliopistosta on tutkinut sosiaalityön Pro gradu -tutkielmassaan vanhemman vankeutta vieraana perheessä. Tutkielmassaan Kukkonen käytti vieras perheessä käsitettä kuvailemaan sitä, kuinka vanhemman vankeus voi saada perheessä kaiken muuttumaan tai vastaavasti muutokset voivat olla pienempiä. Erityisesti merkitystä oli sillä, miten vieras saapuu perheeseen sekä millä tavoin perhe vieraaseen reagoi. Vieras näyttäytyi eri perheiden kohdalla erilaisena ja toisaalta myös moninaisena. Tutkielmansa pohjalta Kukkonen tunnisti vieraan kolme erilaista vieraan tyyppiä: kaiken muuttava vieras, toissijainen vieras sekä rinnalla kulkeva vieras. (Kukkonen 2017, 63–65.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa käsittelen tutkielmani metodologisia valintoja osana tutkimusta sekä sitä, millainen rooli aineistollani on tutkimuksessani. Käyn ensin läpi tutkimustehtäväni, sisältäen myös tutkimuskysymykset. Sen jälkeen esittelen tarkemmin aineistoni sekä aineiston analyysin vaiheita. Luvun lopussa käsittelen tutkimukseni eettisiä näkökohtia ja tutkimuksen luotettavuutta.

3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Suomalaisten päihteidenkäyttö on viime aikoina lisääntynyt jatkuvasti ja on arvioitu, että lapsen näkökulmasta tarkastellessa joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään liian paljon päihteitä (Roine & Ilva 2010, 26). Alkoholiongelmasta ja vanhemman alkoholin ongelmakäytön vaikutuksesta lapseen on tehty suhteellisen paljon tutkimusta. Useat tutkimuksista kuitenkin rajoittuvat aikuisten tai ammattilaisen kokemuksiin tai tilastollisiin aineistoihin. Lapsen itsensä kertomaa kokemusta vanhemman ongelmallisesta alkoholinkäytöstä sekä omasta perheestä, johon sisältyy ongelmallisesti alkoholia käyttävä vanhempi, on suhteellisen vähän. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja lapsen elämää tutkiessa lapsen omaa näkökulmaa ei tule vähätellä. Lapsen näkökulman lisäksi huomioin myös perheen kokonaisuutta. Näistä syistä olen valinnut tutkielmani aiheeksi vanhemman alkoholin ongelmakäytön perheessä lapsen näkökulmasta.

Tutkielmani teemojen ollessa vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö perheessä sekä lapsen näkökulma, olen nähnyt mielenkiintoisena ja tarkoituksenmukaisena käyttää teoreettisena viitekehystenä Riitta Jallinojan (2009) tematiikkaa vieras perheessä. Vieras perheessä teorian kautta pyrin muodostamaan kokonais käsityksen vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön vaikutuksesta perheeseen. Tämän lisäksi etsin vastausta lasten omiin ajatuksiin ja käsityksiin omasta perheestä, kun siihen sisältyy vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö. Tutkielmani aineistona toimivat A-klinikkasäätiön Varjomaailma-verkkopalvelun tarinamuotoiset kirjoitukset, jotka on kirjoitettu Minun tarinani -tunnisteella. Kirjoituksia analysoin sisällönanalyysillä teoriaohjaavasti. Tämän aineiston olen valinnut etenkin sen takia, että aineistosta on nähtävillä, että lapset ovat

kirjoittaneet kirjoitukset itse ja sellaisessa hetkessä, kun lapsen kirjoittamat asiat ovat olleet ”akuutteina” mielessä.

Tutkimuskysymykseksi muotoutui:

- 1) *Minkälaisena vieraana vanhemman alkoholin ongelmakäyttö näyttäytyy perheessä lapsen näkökulmasta?*
- 2) *Minkälaisia näkemyksiä lapsilla on perheestään, kun siihen sisältyy vanhemman/vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö?*

3.2 Lapsen kokemuksen tutkiminen

Tutkimukseni kohderyhmänä ovat lapset ja myös aineistoni tiedonantajina ovat eri-ikäiset lapset ja myös nuoret, jotka muistelevat varhaislapsuuttaan. Lapsia ja perheitä koskevaa tutkimusta tehdään usein aikuisilta kyselemällä, mutta omassa aineistossani tiedonantajina ollessa lasten, koen tärkeänä nostaa esille myös lasten kokemusten tutkimista yleisesti. Pro gradu -tutkielmassani en ole itse haastatellut lapsia, mutta lasten kokemuksia tutkiessa nousee kuitenkin esiin joitakin piirteitä, joita ei aikuisia tutkiessa ole tarpeen ottaa esille.

Tutkimukseni johdannossa viitataan YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (LOS) oleviin kohtiin, jotka ovat keskeisellä sijalla päätyessäni käyttämään tutkielmassani aineistona lasten kokemuksia heiltä itseltään kerättyinä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artikla painottaa, että lapsella on oikeus ilmaista oma näkemyksensä vapaasti ja kaikissa lasta koskevissa asioissa. Tätä periaatetta pyrin tutkielmassani noudattamaan ja kunnioittamaan. Lapsen ajatellaan usein olevan yhteiskunnan instituutioiden ja aikuisten toiminnan kohteena, minkä seurauksena toiminta on lähinnä yksisuuntaista ja aikuiskeskeistä.

1990-luvulla lapsuutta on alettu tutkimaan aikuisilta kysymisen lisäksi myös suoraan lapsilta itseltään kysymällä. Lapsuutta on aiemmin lähestytty pitkälti sosialisatian näkökulmasta ja tutkimuksissa huomio on kiinnitetty lasten ympäristöön, kun lapset on koettu pieninä ja riippuvaisina tutkittavina. Lapset ovat lapsuudessaan paitsi tulevia aikuisia myös monin tavoin osa nykyistä yhteiskuntaa. (Hämäläinen 2012, 70.)

Lapsia tutkiessa on pohdittu, kuinka tutkittava saavuttaa lasten näkökulman. Esimerkiksi kokemus äitiydestä tai lastensuojelussa työskentelystä on nähty hyödyllisenä lapsen

näkökulman saavuttamisessa tutkimustilanteessa. Tutkimuksessa käytetty kieli ja kysymisen tavat voivat tuottaa haasteita lasten näkökulman saavuttamisessa. Lapsen näkökulman ja maailman jäsentämisen tavan saavuttaminen on helpompaa, kun annetaan tilaa lapsen kielelle. Haastattelun kysymystyyppi ei takaa tietynlaista vastausta. Tutkijan tulee asettua haastattelussa lapsen puhumisen tapoihin sekä rakentaa keskustelua lyhyillä kommentteilla. Tutkijan tulee myös suhteuttaa käyttämänsä sanat ja ilmaisut lapsen ikään. Käytetyn kielen lisäksi tutkijan tulee tiedostaa myös aikuisen ja lapsen välisen valtasuhteen vaikutus tutkimustilanteeseen. Lapset voivat tuntea miellyttämisen halua aikuista kohtaan tai lapset voivat olettaa aikuisen tietävän jo kaiken ja täten ihmettelevän lapselta kysymistä. Tutkijan on hyvä tiedostaa, että lapsuuden kulttuurit muuttuvat, joten tutkijan on haastavaa täysin ymmärtää tutkittavan lapsensa näkökulmaa ja ymmärrystä maailmasta. (Hämäläinen 2012, 74–76.)

Aineistossani esiintyy lasten aikaisempien tapahtumien muistelua varhaisemmasta lapsuudestaan, jolloin on tarpeen tarkastella koetun ja kerrotun välistä suhdetta. Aikaisempien tapahtumien muistelu tuo iän ja kokemusten myötä kykyä asettaa kokemuksia laajempiin raameihin. Lapsen ns. omaelämäkerrallinen muisti kehittyy noin kolmen vuoden ikään mennessä, minkä jälkeen ihmisen on mahdollista palauttaa muistiinsa tapahtumien mielikuvia. (Itäpuisto 2005, 62–63.) Aikaisempien tapahtumien muistelun luotettavuutta lisää mielestäni se, että päihdeongelmaisen vanhemman kanssa lapsuudessa koetut tapahtumat voivat olla niin ”ikimuistoisia”, että niistä ”tavallista” vahvempi tunne- ja muistojälki.

Virkki (2004) näkee lapsuuden muistelun olevan luovaa toimintaa, joka on riippuvaista kerrontatilanteesta. Lapsuuden muistelussa ei välttämättä ole kyse tapahtumien todellisuudesta, sillä muisteluhetkellä kertoja luo muistoistaan kerronnallista tulkintaa. Kerronnalliseen tulkinnan kautta muistoja tulkitaan uudelleen nykyhetken kontekstin ja realiteettien mukaisesti. Vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö on lapsuusmuistoissa moninainen tapahtuma, mikä antaa myös mahdollisuuden monenlaisten tarinoiden muodostamiseen. (mt., 112–113.) Lapsiin liittyvää tutkimusta ymmärtääkseen on tärkeä muistaa, kuinka lapset yhdistävät paikan, ajan ja tilan sen symbolisiin merkityksiin. Lapset osaavat muodostaa tietyn tilan sisälle tiettyä hallittua ja säänneltyä elämää, johon kuuluvat myös tietyt ihmiset. Tämä tietty tila, kuten koti, luo lapsille rajat, joiden ulkopuolella on muukalainen maailma. Halldén muistuttaa, että lapsen näkökulma tulee erottaa lapsinäkökulmasta. (Halldén 2003.) Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa tutkija paitsi

kuuntelee lapsen kertomusta myös analysoi lapsen kokemuksia sekä tapoja toimia. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa huomioidaan lapsen toiminnan toimintaympäristö sekä ympärillä olevat ihmiset, joten lapsinäkökulmainen tutkimus on pitkälti yhteisölähtöistä. (Karlsson 2012, 17–20.) Lapsen näkökulma puolestaan keskittyy tuottamaan tietoa siitä, miten lapsi näkee maailmaa, esimerkiksi oman itsensä, vanhempansa ja toimintaympäristönsä.

Lapsuudessa olleiden, aikaisempien tapahtumien muistelun lisäksi aineistossani on myös eri ikäisten lasten kertomuksia, jolloin kertomukset ovat luonnollisesti jollain tavoin ikään ja kehitysvaiheeseen sidonnaisia. Lapsen tietoa tarkastellessa pohditaan usein tiedon luotettavuutta. Lapsilta saatua tietoa on saatettu pitää vähäarvoisempana ja epätarkempana, minkä vuoksi lapsia koskevaa tietoa kysytään usein lasten vanhemmilta, hoitajilta tai opettajilta. Lapsia koskevassa tiedossa on epäilty, pystyvätkö lapset erottamaan totuuden, kuinka paljon lapsen puheista on peräisin mielikuvituksesta ja kuinka paljon lapset tuottavat vanhempiensa näkökulmia puheessaan. Lapsilta saatua tietoa täytyykin tarkastella ehkä hieman eri näkökulmasta. Totuuden etsimisen sijaan huomio kannattaa kiinnittää siihen, miten lapset itse jäsentävät elämäänsä ja sen merkityksellisiä tapahtumia. (Ritala-Koskinen 2001, 66–67.) Ritala-Koskinen (2001) toteaa eri tutkimusten pohjalta, että lapsen kyky tuottaa tietoa on sosiaalisesti rakentunut. Sosiologinen lapsitutkimus haluaa antaa lapsille vapauden ilmaista itseään sellaisina kuin he ovat, ilman että heidän tietämystään verrataan esimerkiksi kehityspsykologiaan tai muihin tulkintoihin. (mt., 70.) Tutkimuksessaan Ritala-Koskinen (2001, 211) huomasi lasten olevan hyvin joustavia ja kykeneviä toimijoita sosiaalisissa suhteissaan, kunhan aikuiset olivat lapsen omia tulkintoja kohtaan sallivia.

Aineistoni merkittävin etu piilee mielestäni siinä, että aineiston tarinoissa on enemmän kyse siitä, että lapsella on tarve kertoa kuin siitä, että aikuisella on tarve tietää. Jos olisin haastatellut lapsia suoraan, olisin myös tarvinnut heidän vanhemmiltaan tutkimusluvan ja minun olisi täytynyt esitellä tutkimusaiheeni. Tämä olisi saattanut aiheuttaa vanhemmille monenlaista pohdintaa siitä, ovatko määrittelevätkö he itsensä vanhemmaksi, jolla on ongelmallista alkoholinkäyttöä.

3.3 Aineiston kuvailu

Tutkielmani aineisto on niin kutsuttu sekundaariaineisto eli toisen tahon keräämä aineisto, joten en ole käyttänyt mitään aineistonkeruumenetelmää. Aineistoa valikoidessani olen

kuitenkin käynyt läpi erinäistä pohdintaa siitä, mikä olisi hyvä aineisto vastaamaan tutkimusongelmaani. Aineistona toimivat A-klinikkasäätiön Varjomaailma -sivuston sivulle anonymisti tai nimimerkillä kirjoitetut ja kootut ”Minun tarinani” -tunnisteella olevat blogitekstit (<https://varjomaailma.fi/blogi>). A-klinikkasäätiön alaisena toimivan Varjomaailma -sivuston toiminta on osa Lasinen lapsuus -toimintaa, jossa verkkopalvelun kautta tarjotaan mahdollisuutta neuvontaan, tietoon, kokemusten vaihtoon sekä ammattilaisten ohjaamiin nettivertaisryhmiin. Varjomaailma -sivusto on tarkoitettu pääasiallisesti aikuisten juomisesta huolissaan oleville nuorille. (A-klinikkasäätiö, Mitä teemme?.)

Saadakseni aineiston käyttöni olen saanut A-klinikkasäätiöltä tutkimusluvan. Yhteishenkilönä A-klinikkasäätiöltä on toiminut kehittämiskoordinaattori Janne Takala. Minun tarinani -tunnisteella tekstejä on 45 kappaletta ja tekstit on kirjoitettu vuosina 2014-2019. Tutkiessani lasten kokemuksia, rajaan aineiston koskemaan niitä tekstejä, joista käy ilmi, että kirjoittaja on kirjoitushetkellä lapsi tai nuori ja/tai tekstin perusteella asuu päihkeitä käyttävän vanhemman kanssa samassa taloudessa. Teksteistä olen tunnistanut kirjoittajan lapseksi/nuoreksi tai samassa taloudessa päihkeitä käyttävän vanhemman kanssa asuvaksi muun muassa iän kertomisesta (”olen 16-vuotias tyttö” tai ”olen elänyt vanhempieni kanssa 15 vuotta”) tai kirjoittaja kuvaa kokemuksia nykyhetkessä (”koulussa aina teeskentelen”). Rajaan tutkittavani lasten ja nuorten kertomuksiin, sillä aikuisen lapsuudenkokemusten muisteluun liittyy monia huomioitavia seikkoja, joiden huomioimiseen ajattelen Pro gradu -tutkielman olevan liian lyhyt. Rajauksen jälkeen aineistoni koostuu 31 tekstistä, jotka ovat yhteensä 36 sivua, kun fontti on 10,5. Tutkittavieni taustatietoja saan sen verran, kun tutkittava itse on halunnut tekstiinsä kirjoittaa. Teksteissä joissakin tulee ilmi aineiston lasten iät, kirjoitus- ja lukutaidon takia olettaa kuitenkin voi, että aineiston lapset ovat vähintään alakouluikäisiä. Tutkittavien taustatietoja en kuitenkaan analysoi tai erittele sen tarkemmin, koska se ei ole tutkielmani kannalta tarpeellista.

Tarinoista suurin osa on kirjoitettu nimimerkillä. Osa tarinoista on suoraan henkilön itsensä tarinamuotoon kirjoittamia kertomuksia, osa tarinoista on A-klinikkasäätiön henkilökunnan toimesta kerätty ja koottu Varjomaailma -sivuston suljetuista ryhmäkeskusteluista. On mahdollista, että joitakin tarinoita on jonkin verran editoitu, mutta luulen editoinnin olevan hyvin minimaalista ja lähinnä luettavaa parantavaa. Varjomaailma -sivuston suljetuilta foorumeilta kootuissa tarinoissa on yhtä lailla kirjoitus- ja kielioppivirheitä kuin muissakin tarinoissa, joten arveluni on, että editointia ei ole juurikaan tehty. Olen nimennyt aineiston

tarinat numerojärjestyksessä ja nimellä ”tarina”. Lyhennän tarinan merkiksi T. Aineiston kertomukset ovat siis nimetty järjestyksessä T1, T2, T3...

Aineiston syvemmän tutustumisen ja analysoinnin jälkeen ajattelen, että aineistoni oli laadukasta siitä syystä, että se oli aitoa lasten kertomaan ja lasten kokemuksia. Kertomuksista välittyivät lasten tunnetilat ja kokemusmaailma aidosti. Aitouden tunteen toivat esimerkiksi kirjoitusten kirjoitusvirheet ja lasten omat tapansa kirjoittaa. Ajattelen aineiston soveltuvan tutkimuskysymysteni käsittelyyn ainakin osittain hyvin. Aineisto kuvaa lasten kokemusta ja aineistosta on poimittavissa useita tutkimustehtäväni kannalta relevantteja asioita. Aineisto ei kuitenkaan vastaa suoraan ja nimenomaisesti tutkimuskysymykseeni, joten pohdittavaksi ja tai jatkotutkimuksen aiheeksi jää, olisiko tutkimuskysymykseeni voinut vastata jollakin ”täsmällisemmällä” aineistolla. Kuitenkin koen aineistoni soveltuvan tutkimustehtäväni tarkasteluun niin hyvin, että sitä voi käyttää aineistona kyseisessä tutkimustehtävässä. Ajattelen aineiston olevan myös tutkimuseettisistä näkökulmasta hyvä valinta, sillä aiheeni on arkaluontoinen ja sen tutkiminen suoraan lapsilta itseltään, esimerkiksi haastattelemalla, on haastavaa sekä tutkijalle että tutkittavalle.

3.4 Aineiston analyysi

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus on ikään kuin sateenvarjotermi, jonka alle mahtuu hyvin erilaisia laadullisen tutkimuksen suuntauksia ja tulkintatapoja. Suppeimmillaan laadullista tutkimusta ajatellaan esimerkiksi narratiivisena tai fenomenologisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen koko merkitystä tarkastellessa siitä on löydettävissä useita tutkimusperinteitä. Laadullisen tutkimuksen keskeisenä piirteenä on pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, sen merkitystä ja tarkoitusta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, Johdanto, Mistä laadullinen tutkimus on tehty.) Ajattelen tutkimustehtävääni sopivan hyvin laadullinen aineiston analyysi, sillä tutkimuksessani pyrin analysoimaan lapsen kokemusta monipuolisesti ja siitä käsin, mitä lapsi on itse halunnut tuottaa. Itsekuvaillun kokemuksen analysointia on mielestäni hedelmällisintä analysoida juuri laadullisesti. Aineiston analyysin olen toteuttanut perinteisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on tietynlaista tekstianalyysia, jossa aineisto pyritään järjestämään johtopäätöksiä varten. Sisällönanalyysin tulen toteuttamaan abduktiivisesti eli teoriaohjaavasti, sillä tutkimusongelmani kannalta teoria, vieras perheessä -tematiikka, on

merkittävässä asemassa ja vertailen aineistoa teoriaan. Muita sisällönanalyysin toteuttamisen keinoja ovat aineistolähtöinen sekä teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä yhdistyvät aineisto- ja teorialähtöiset sisällönanalyysit: tutkielman teoreettinen viitekehys ja sen pohjalta luodut ennakkoletukset ohjaavat analyysia, mutta analyysi muotoutuu aineiston mukaan, prosessin kuluessa. Sisällönanalyysissä aineiston analyysi perustuu useimmiten luokitteluun, teemoitteluun tai tyyppittelyyn. Ennen tätä, aineistosta on erotettu tutkimustehtävän kannalta kiinnostavat asiat. Keskeistä on rajata aineisto tarkkaan juurikin oman tutkimustehtävän kannalta. Lopuksi analyysin tulokset kirjataan yhteenvedoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, Laadullinen aineiston analyysi: sisällönanalyysi.)

Tutkielmani aineiston sisällönanalyysi etenee seuraavasti. Aineistoon tutustumisen ja usean lukukerran jälkeen pyrin etsimään aineistosta ”säännönmukaisuutta” tai ”normaalista poikkeavaa” jäsentämisen, järjestämisen sekä luokittelun keinoin. Jäsentämisen ja järjestämisen lomassa rajasin aineistostani analysoitavaksi tutkimuskysymysten kannalta olennaiset aineiston kohdat. Aineiston rajaamisen sekä suurpiirteisen jäsentämisen ja järjestämisen jälkeen olen pyrkinyt luomaan sekä aineiston että teoreettisen viitekehýkseni pohjalta koodeja, joilla koodasin aineistosta tutkimusongelmani kannalta mielenkiintoiset sekä tutkimuskysymyksiini vastaavat asiat. Koodiluettelo on elänyt prosessin kuluessa. Koodaamisen jälkeen loin aineiston ja teorian pohjalta tutkimuskysymysten kannalta relevantteja teemoja yhdistelemällä koodeja laajemmiksi asiakokonaisuuksiksi. Tässä vaiheessa arvioin vielä tutkimuskysymyksieni vastaavuutta aineistoon ja tarkensin ja täsmensin niitä. Aineiston analyysin alkuvaiheissa ja edetessä olen pyrkinyt pitämään lukupäiväkirjaa, missä reflektoin ja kommentoin lukemaan. Aineiston analysoinnin tuloksia esitellessäni käytän aineiston tarinoiden sitaatteja raportointiapuna. (Silvasti 2014, 37, 43–44, 46.) Sitaattien sisällä erotan -- merkinnällä, kun olen samasta tarinasta poiminut sitaattiin lauseita eri kohdista.

Esimerkkinä aineistoni analyysistäni esittelen väkivallan teemaa. Aineiston tarinoita läpikäydessäni kiinnitin huomiota ja rajasin ne tarinat, joissa puhuttiin väkivallasta, jossakin muodossaan. Tarkastelun jälkeen erottelin eli koodasin väkivallan eri ilmenemismuotoja, joista kokosin pienempiä väkivalta-teeman alle kuuluvia teemoja, kuten henkisen ja fyysisen väkivallan. Henkisen väkivallan koodisto koostui muun muassa syyttelystä, vähättelystä, ulkopuolelle jättämisestä, uhkailusta ja haukkumisesta. Fyysisen väkivallan teeman koodistoon sisällytin muun muassa lyömisen, retuuttamisen, roikottamisen ja tavaroiden

heittelyn. Taloudellisen väkivallan koodistoon puolestaan kuuluivat muun muassa koettu epätasa-arvoisuus perheen sisällä rahankäytön suhteen sekä rahasta riitely.

3.5 Eettiset näkökohdat ja tutkielman luotettavuus

Tässä kappaleessa pohdin tutkielmaani liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä oman tutkimustehtäväni sekä kohderyhmän kannalta. Tutkimuseettisyyden huomiointi ja siihen liittyvät valinnat ovat mukana koko tutkimusprosessissa. Tutkielmassani haluan toimia mahdollisimman moitteettomasti, ihmisarvoa kunnioittaen. Tutkimusetiikassa ihmisarvoa kunnioittavat normit ovat ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, henkisen ja fyysisen vahingoittamisen välttäminen sekä ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen (Kuula 2011, 60–61).

Tutkimuseettisyyden pohdinta on tärkeää etenkin internetistä kerättyjen tietojen kohdalla. Aineiston hankinnan tutkimuseettisissä periaatteissa painottuu erityisesti perustuslain (731/1999) 16.3§:n tieteen vapaus sekä perustuslain 10§:n yksityisyyden suoja. Myös henkilötietolaki (1050/2018) ja tekijänoikeuslaki (404/1961) ovat keskeisessä asemassa. Internetissä saatavilla olevien aineistojen määrä on lisääntynyt valtavasti ja esille on noussut pohdintaa siitä, mikä on laillista ja eettisesti perusteltua aineiston keräämistä ja käyttöä. Internetissä ihmisten yksityisyyteen kuuluvia tietoja voi olla julkisesti saatavilla, mutta tiedot eivät silti ole täysin avoimia ja mihin tahansa tarkoitukseen tarkoitettuja aineistoja. (Kuula 2011, 11–20.)

Tutkimukseni aineisto kohdentuu tilanteeseen, jossa lapsi tai nuori on julkaissut tietojaan internetissä. Kyseessä on nimimerkillinen web-palsta, jossa kirjoittaja rajaa itse antamansa tunnistetiedot. Kyseinen web-palsta on A-klinikkasäätiön ylläpitämä, joten ylläpitäjän toimesta sivustoon kohdistuu myös enempi valvontaa, kuin esimerkiksi joissakin muissa sosiaalisen median sivustoissa. Lainsäädännöllisesti tällaisten lähteiden, joissa kirjoittajaa ei voi tunnistaa, tutkimuksellinen käytössä ei ole esteitä. Arkaluonteisia ja henkilökohtaisia asioita käsitellessä on kuitenkin syytä tutkimuseettiseen varovaisuuteen, etenkin kun on kyse lapsista ja nuorista. Nuorilla ja lapsilla voi olla puutteita sen ymmärtämisessä, mitä tietoja on järkevä paljastaa avoimessa internetissä. (Kuula 2009, 169–170, 184–185.) Tekijänoikeudellisesta näkökulmasta tällaisissa tutkielmissa viitattaisiin nimimerkkiin, mutta ollessa kyse nuorista ja lapsista, näen järkeväksi jättää nimimerkit raportoimatta, sillä samalla nimimerkillä toimiva henkilö voi käyttää nimimerkkiään usealla eri foorumilla ja

antaa joissain paikoissa profiilitietoja, joiden perusteella henkilö olisi tunnistettavissa. Tutkittavia suojatakseni tulen myös jättämään yksityiskohtaiset ja arkaluontoiset sitaatit käyttämättä, tai vähintään häivyttän yksityiskohtaisuutta/arkaluontoisuutta esimerkiksi muuttamalla kirjoittajan ikää tai sukupuolta. Huomattava kuitenkin on, että sitaatteja googlaamalla pääsee alkuperäisten tarinoiden lähteelle. Tutkielmani eettisyyden takaamiseksi tulen kirjaamaan ja raportoimaan tutkimukseni vaiheet ja tulokset mahdollisimman tarkasti avoimuuden takaamiseksi.

Tutkielmani kohderyhmää ovat siis lapset ja nuoret. Perustelen tämän erityisryhmänä nähdyn tutkimuskohteen valintaa sillä, että on tärkeää lasten ja nuorten kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Keskeistä on, että he tulevat omilla ehdoillaan nähdyksi ja kuulluksi. Mielestäni tämä toteutuu hyvin, sillä aineiston tarinoissa kukin kirjoittaja on anonymisoinut kirjoituksensa haluamallaan tavalla ja tuonut oman tahtonsa mukaisesti esiin mahdollisia arkaluontoisia tietoja. Anonymisoinnilla tarkoitetaan tutkittavia koskevien tunnisteiden poistamista ja/tai niiden muuttamista muotoon, josta ei tunnista yksittäistä henkilöä. Lapset kuuluvat kuitenkin suojeltaviin erityisryhmiin ja heillä ei ole täyttä itsemääräämisoikeutta, joten yleisesti ottaen suostumus tutkimukseen on kysyttävä heidän huoltajiltaan. Suomessa lasten tutkimukseen osallistumiseen voi tutkimuseettisten periaatteiden rinnalla soveltaa lastensuojelulakia, joka painottaa lapsen oman tahdon kunnioittamista sekä lapsen oman mielipiteensä kunnioittamista, kun hän on yli 12-vuotias. (Kuula 2011, 147–153, 273.) Tutkimuseettinen neuvottelukunta on rajannut, että alaikäisen tutkittavan huoltajan suostumusta ei tarvitse aina edellyttää, esimerkiksi kun on kyse tietojen keräämisestä, jossa ei käytetä tutkittavien tunnisteellisia tietoja tai muusta perustellusta syystä. (TENK 2009, 5.)

Tutkielmani luotettavuuteen keskeisimmin vaikuttavat seikat ovat tutkimusprosessin kattava ja huolellinen raportointi sekä aineiston reunaehtojen huomiointi ja kunnioittaminen. Tutkimusprosessin raportointi takaa tutkielman lukijoille mahdollisuuden arvioida itse tutkielman luotettavuutta (Silvasti 2014, 34). Käytän aineistoani sen reunaehtojen mukaisesti ja reunaehtoja kunnioittaen. Aineistoni reunaehtoja ja sen soveltuvuutta tutkielmaani tarkastelen aiemmin luvussa 3.3. Sekä tutkielmani eettisyyteen että luotettavuuteen vaikuttavat tutkielman ja aineiston tietosuojakysymykset. Tutkielmani aineiston henkilöitä suojatakseni säilytän rajatun aineistoni lukituksen takana ja tutkimusprosessin päättyessä poistan aineiston. Aineistoni on lähtökohtaisesti julkinen, mutta rajausten vuoksi pidän sen salattuna. Tutkielmani eettisyyttä lisää se, että olen saanut aineiston käyttöön tutkimusluvan sekä ohjausta aineiston käytöstä.

4 PERHEEN VIERAANA VANHEMMAN ONGELMALLINEN ALKOHOLINKÄYTTÖ

Aineistoani analysoidessa ja kirjoituksiin syventyessä näyttäytyy, että lapsi tarkastelee omaa ja perheensä tilannetta usein monista eri näkökulmista. Lapsi osaa analysoida tilannettaan omien tunteiden kautta, vertailemalla toisiin ja toisaalta myös vanhemman ja muiden aikuisten näkökulman kautta. Kirjoituksista tulee esiin sekä lapsen lojaaliutta vanhempaa kohtaan että myös ”taistoa” vanhemman alkoholinkäytön aiheuttamaa epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Näitä lasten eri näkökulmia analysoin tässä vieras perheessä teorian sisältämien eri tematiikkojen mukaisesti.

Tässä luvussa pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni mahdollisimman kattavasti vertaillen aineiston antia teoriaan. Luku rakentuu perheen vieraan saapumisen sekä vieraan läsnäolon aiheuttamien haasteiden ja tunteiden analysoinnista. Lopuksi käsittelem lasten kokemuksia, miten vieras poistuu perheestä vai poistuu se lainkaan.

4.1 Kun vieras saapuu perheeseen

Aineistossa lapset kuvasivat vanhemman alkoholin käytön olleen vieraana perheessä joko niin kauan kuin lapsi itse muistaa tai tulleen vieraaksi jossakin elämän taitekohdassa tai tietyssä elämäntilanteessa, kuten vanhempien eron yhteydessä. Lapsilla ei pääsääntöisesti ollut tietoa siitä, milloin vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö on alkanut. Lapset eivät myöskään analysoineet sitä, onko vanhemman alkoholinkäytössä kyse ongelmasta tai riippuvuudesta.

”Isäni on ollut alkoholisti, ihan syntymästäni asti.” T1

Vanhemman alkoholiongelma hiipii hiljaa lapsen tietoisuuteen hänen kasvaessaan. Seuraavassa otteessa lapsi kuvaa sitä, että pienempänä vanhemman liiallinen alkoholin käyttö on ollut normaalia, sitä ei ole osattu sanoittaa perheen vieraaksi.

”En lapsena tiennyt, että mun isän juominen ei oo normaalia.” T27

Useassa aineistoni tarinassa taitekohdaksi vieraan saapumiselle kuvailtiin lapsen kasvua murrosikään, vanhempien ero tai perheen muuttoa. Nuoren kasvaessa murrosikään hänen

ajattelunsa ja tietoisuutensa kehittyä. Uskoisin, että perheessä ei pystytä pitämään vierasta piilossa vanhemmilta lapsilta. Kun lapsi tunnistaa ongelmallisen alkoholinkäytön paremmin ja reagoi siihen, tilanne voi muuttua myös vanhempien taholta.

”Kun menin yläasteelle tilanne alkoi pahenemaan. Isä muuttui agresiiviseksi minua kohtaan. Aikaisemmin isä oli ollut aggressiivinen vain äitiä kohtaan.” T1

”Isäni oli joskus kohtuujuoja. Hän oli mukava ja hauska humalassa eikä se minua häirinnyt. Kuitenkin kun aloin olla jo toisella kymmenellä, alkoi isäni juominen riistäytyä käsistä. -- Äitini ja isäni ovat eron partaalla.” T7

Lapsen näkökulmasta vanhempien eron ja vanhemman uuden puolison jälkeen voidaan puhua perheen ”uudesta alusta”. Tähän uuden alun sisältämään aikaan voi sisältyä muun muassa täyttämättömiä odotuksia, rajankäyntiä perheeseen kuulumisesta sekä perheen roolien uutta jakoa. Tutkimuksen valossa tämä perheen uusi alku tarkoittaa usein pyrkimystä palauttaa perheen sisäinen yhteisyys ja läheisyys. (Castrén 2009, 106– 107, 114–120.) Vanhemman uusi puoliso nähtiin asiana, joka toi vieraan perheeseen käyttämällä alkoholia. Vanhempien ero ja vanhemman uusi puoliso voi myös itsessään olla lapsen näkökulmasta perheen vieras.

”Vanhempani erosivat kahdeksan vuotta sitten, silloin tuli mukaan isäpuoleni, joka on kova ryyppäämään. Aina kun se on meillä, se ryyppää. Se on alkanut menemään pahemmaksi ja äitinikin on alkanut juomaan sen kanssa.” T3

Lapsen näkökulmasta taitekohtana vieraan saapumiselle voi olla erilaiset sattumukset. Seuraavassa otteessa vanhemmalle sattunut tapaturma nähtiin käännteentekevänä seikkana vieraan saapumisessa perheeseen. Otteessa lapsi osaa itse analysoida vanhempansa alkoholinkäyttöä mainitsemalla äidin viinapäätä, joten olettaa voi, että lapsi on aiemminkin nähnyt vanhemman ja muiden aikuisten alkoholinkäyttöä kyetessään äidin alkoholinkäytön arviointiin. Vieraan saapumiselle on haluttu löytää tietty syy ja selitys, vaikka tapaturma itsessään ei välttämättä ole vanhemman alkoholinkäytön peruste.

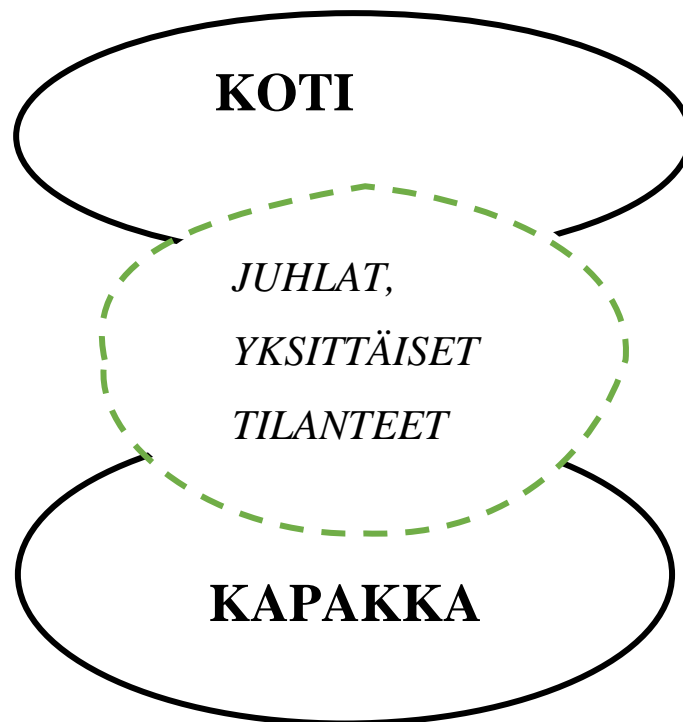
”Kaikkia asiat oli hyvin. Mulla oli onnellinen perhe. Sitten se tapahtu.. Vanhemmat oli naapurissa viettäis aikaa ja toki mukaan kuului alkoholia. Äidilläni ei ole mikään maailman paras viinapäät ja sen huomaa kuka tahansa. -- Äiti putosi portaat alas. Ensiapuunhan siinä sitten jouduttiin ambulanssilla. Nyt kun tapahtuneesta oli kulunut jo jonkin aikaa. Äidin käteen sattuu edelleen. Hän meni

lääkäriin ja selvisi että olisi pitänyt tulla parin viikon päästä takaisin, jos kättä särkisi. Äidille oli kuitenkin sanottu että parin kuukauden päästä. -- Sitten se alkoi. Äitini otti illalla muutaman oluen ja seuraavana päivänä hän joi salaa niitä. -- Monesti itkin itseni uneen iltaisin kun äitini oli juovuksissa ja valitti kättään.” T31

Matleena Kukkonen (2017) analysoi tutkielmansa tuloksena, että vanhemman vankeus saattoi saapua perheen vieraaksi yllättäen, etäältä saapuen tai johdonmukaisesti ja odotetusti (Kukkonen 2017, 63). Oman tutkimukseni pohjalta näen vanhemman päihdeongelman saapuvan vieraaksi perheeseen Kukkonen (2017) jaotelman mukaisesti joko yllättäen tai etäältä saapuen. Lapsi kokee, että yllättäen saapuessaan vanhemman päihdeongelma on seurausta jostain lähiaikoina vanhempaa kohdanneesta kriisistä, esimerkiksi erosta tai tapaturmasta. Etäältä saapuen vanhemman päihdeongelma kasvaa ikään kuin varkein kohtuukäytöstä ongelmakäytöksi. Toisaalta vanhemman päihdeongelma on voinut olla vieraana perheessä jo pidemmän aikaa, mutta lapsi varttuessaan ja kehittyessään havahtuu tilanteeseen oman ajattelun kypsymisen myötä, esimerkiksi murrosiässä. Tulosten perusteella vanhemman päihdeongelma saapuu vieraaksi perheeseen useammin etäältä saapuen kuin yllättäen.

Kapakassa alkoholin käyttö, vanhemmankin kohdalla, nähdään hyväksyttävämpänä kuin että alkoholia käytetään ongelmallisesti kotona. Sen sijaan tietyissä kulttuurisesti sovituisissa tilanteissa alkoholinkäyttö on sallitumpaa myös kotona, esimerkiksi juhlissa tai yksittäisissä tilanteissa. Kotona alkoholin nauttimiseen sisältyy stereotyyppisesti oletus, että kotona on myös selvä aikuinen lasten turvana. Aineistoni lapset ja nuoret kuvailivat vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön olevan vieras perheessä, kun alkoholinkäyttö tapahtui kotona. Toisaalta asia koettiin vieraaksi myös, jos alkoholikäyttö tapahtui muualla, mutta se tuotti huolta toiselle vanhemmalle tai vanhemman muualla ongelmallisesti tapahtunut alkoholinkäyttö toi vanhemman palatessa kotiin haasteita mukanaan.

Saapuessaan perheen vieraaksi vanhemman päihdeongelma on lähtökohtaisesti väärä asia väärässä ympäristössä (Jallinoja 2009, 12). Kuviossa 1 havainnollistan, kuinka kulttuuriset odotukset tietyistä ilmiöistä jäsentävät sitä, minkälaiset reaktion tietty asia, tässä tapauksessa vanhemman alkoholin käyttö, saa missäkin paikassa.

Kuvio 1. Vanhemman alkoholinkäytön paikat

4.2 Perhesuhteet

Lapset kuvailivat vieraan aiheuttavan osin vääristyneitä perhesuhteita, mutta toisaalta vahvistavan joitain perhesuhteita. Hannele Forsberg (2018) toteaa perhesuhteiden ja kodin merkityksen luovan lapselle kodin tuntua, joka voidaan käsittää ihmisen turvallisuuden tunteen kannalta merkittävänä tunteena. Muutoshasteissa lapset ovat löytäneet kodin tuntua monivaiheiden etsintäprosessin ja tunteiden käsittelemisen kautta. (mt., 45–46.) Psykologian tutkimuksessa perhesuhteita käsitellään perhedynamiikan käsitteen kautta. Tutkimusten mukaan perheen dynamiikalla ja perheenjäsenten välisillä kiintymyssuhteilla näyttää olevan jonkinlaista yhteyttä toisiinsa. On olemassa joitain tutkimustuloksia psyykkisten ongelmien ja perhedynamiikan suhteesta, joiden mukaan toimimaton, esimerkiksi eristäytynyt ja epäselvän kommunikaation, perhedynamiikka on yhteydessä mielenterveysongelmiin tai lasten käytöshäiriöihin. (Väänänen 2013, 61–64, 80–93.)

Vääristyneet roolit vanhemman ja lapsen välillä näyttäytyivät paitsi arjen askareissa, myös vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteessa. Vieraan vaikutuksesta lapset ottivat vanhemmalle kuuluvaa vastuuta arjen sujumisesta ja kodin ylläpidosta esimerkiksi siivouksen ja kaupassa käynnin keinoin. Lapset kuvailivat vanhemman ja lapsen välisten vuorovaikutussuhteiden olevan vieraan kanssa vääristyneitä, lapsi esimerkiksi saattoi torua alkoholia ongelmallisesti käyttävää vanhempaansa tai anoa tätä lopettamaan alkoholinkäyttöä. Toisaalta vieras sai jotkin perhesuhteet vahvistumaan, kun esimerkiksi lapsi ja päihkeitä käyttämätön vanhempi tukeutuivat toisiinsa. Seuraavassa sitaatissa kuvastuu, kuinka tämä vahvistunut perhesuhde voi olla myös vääristynyt ja lapsen näkökulmasta vain pahentaa tilannetta.

”Pahinta on joutua olemaan se jolle äiti uskoutuu, koska ei kai hänellä ole muutakaan.” T7

Aineistossa usea lapsi kuvaili perheen sisällä koettua emotionaalista yksinäisyyttä ja turvattomuutta. Yksinäisyyttä ja turvattomuutta loivat niin ikään omasta itsestään vastuun ottaminen ja sisaruksista huolehtiminen kuin vanhemmalta puuttunut emotionaalinen läheisyys ja ymmärrys lasta kohtaan. Nätkin (2009, 71–72) pohtii, voiko päihdeongelman varjostamassa perheessä kokea yhteisyyttä vai ovatko perheenjäsenet vieraantuneet toisistaan. Sosiologian piirissä perheyhteisyyden nähdään muodostuvan hoivan ja huolenpidon, keskinäisen kunnioituksen ja välittämisen sekä ennen kaikkea kiintymyksen ja rakkauden tekijöistä. Perheyhteisyys käytännön ulottuvuutena sisältää yhdessäoloa ja perheenä esiintymistä julkisesti. (Nätkin 2009, 76.) Jos perheessä koetun yhteisyyden vastakohtaksi käsitetään perheen sisällä koettu yksinäisyys, seuraavan sitaatin lapsi kokee perheen yhteisyyden puuttuvan, kun muut perheenjäsenet eivät riittävässä määrin tai tavoin ymmärrä ja kuuntele häntä.

”Olen vain niin masentunut, eikä kukaan ymmärrä/halua kuunnella mua. Oon ihan yksin ja odotan vain, että luonto hoitaisi homman ja päästäis mut tästä pyörremyrskystä pois. En vain jaksa enää kattoa tän perheen touhuja ja oman itseni hidasta kuolemaa.” T21

Lapset tuottivat monin eri tavoin puhetta lojaaliudestaan vanhempaansa kohtaan. Anna-Maija Castrén (2018) toteaa lojaaliudella tarkoitettavan usein uskollisuutta ja velvollisuutta tiettyä ihmistä kohtaan. Perhesuhteissa lojaalius muodostaa kudelman, joka koostuu vastavuoroisuudesta ja toiminnan etiikasta. On käyty tutkimuskeskusteluita, joiden mukaan

perheenjäsenten on mahdotonta välttyä lojaaliudelta toisiaan kohtaan, vaikka perheenjäseniltä saatu hoiva ja huolenpito olisi koettu vähäisenä. Lapsen ollessa lojaali vanhempansa kohtaan, hän ei halua aiheuttaa tälle pettymystä. (mt., 165, 169, 175.) Lasten lojaalius alkoholia ongelmallisesti käyttävää vanhempaa kohtaan säilyy, vaikka lapsi kokee vanhemman alkoholinkäytön olevan vieras perheessä. Tulosten mukaan lojaalius vanhempaa kohtaan vähenee, mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa. Seuraavassa sitaatissa kuvastuu lapsen lojaalinen toiminta vanhempansa kohtaan, vaikka haluaisi itse toimia toisin.

”Ei näistä puhuta, ei sanota sanaakaan, ei kellekkään, ihan normaalia tää on, hymyillä vaa nii kaikki menee hyvin. – Sossussa kävimme veljen takia, sielläkin valehdellen että kaikki on hyvin, toisin oli.” T23

Perhesuhteiden ollessa heikommat, nuori ei välttämättä näe itselleen paikkaa perheessä ja kodissa. Aineistossani vanhemmat lapset, nuoret, toivat esiin ajatuksia ja toiveita itsenäisestä asumisesta ja perheen luota pois muuttamisesta. Toisaalta aineistoissa näkyi myös lasten pyrkimyksiä ottaa etäisyyttä tiettyyn perhesuhteeseen. Seuraavissa sitaateissa ensimmäisessä lasi kuvailee perheen ongelmien ahdistavan, jolloin olisi helpompi asua muualla kuin kotona. Toisessa sitaatissa lapsi puolestaan kuvailee tarvettaan saada etäisyyttä vanhempansa.

”Oma keho ahdistaa liikaa ja koulu menee huonosti perheemme ”ongelmien” takia. En halua enää asua kotona, mutta minne minä sitten menisin?” T21

”Mutta mitä tää tekee mulle: vahvan ja oma-aloitteisen, ja tulen varmasti pärjäämään vuoden päästä ilman sitä että tarttee soitella 10 kertaa päivässä äitille että ”voiko mattoa imuroida”. Oon päättänyt, että en soittale äitille sitten. Se saa soitella minulle jos on asiaa tai ikävä, jota tuskin tulee!” T28

Nätkinin (2009) mukaan alkoholisoitunut äiti koetaan usein suurempana uhkana perheelle kuin alkoholisoitunut isä. Holmila ym. (2013, 36) kuvailevat, että äidin rooli ja runsas päihteiden käyttö ovat vaikeasti yhteensovitettavia asioita. Aineistossani äidin ongelmallisesta alkoholinkäytöstä kärsivät lapset kuvailivat tilanteensa olevan toivoton. Lapset eivät tuoneet esiin ajatuksia siitä, onko äidin ongelmallinen alkoholinkäyttö pahempi vieras, kuin isän alkoholinkäyttö. Sen sijaan lapset kuvailivat äidin olevan tärkeä suojaava ja perhettä koossa pitävä tekijä, kun alkoholinkäyttäjän vanhempi oli isä. Äidin ongelmallista

alkoholinkäyttöä kuvaillessaan lapset eivät tuoneet esiin, että isä olisi vieraalta suojaava tekijä.

”Olen koko ikäni joutunu seuraamaan vierestä kun äitini on käyttänyt suuria määriä alkoholia. Minusta se tuntuu pahalta koska en periaatteessa voi asialle mitään.

Äitini on maailman ihanin mitä tiedän kun hän on selvin päin. Mutta heti kun on korkki avattu hän muuttuu täysin silloin haluan pysyä hänestä kaukana.” T6

Alkoholisoituneesta isästä saattaa kärsivän lapsen mielessä tulla alkoholisoitunut mies (Holmila 2013, 63–65). Alkoholisoitunutta ja isää ei ikään kuin saada mahtumaan samaan lauseeseen. Sama koskee myös lapsen vanhemman uuden puolison omaksumista isäpuoleksi tai äitipuoleksi: jos vanhemman uuden puolison kautta tullut ongelmallinen alkoholinkäyttö nähdään vieraana perheessä, uutta puolisoa ei nimitetä isä- tai äitipuoleksi. Tarinoissaan lapset puhuttelivat vieraaksi näkemäänsä vanhempaa usein termillä ”se”. Seuraavan sitaatin lapsi ei ole omaksunut äidin uutta puolisoa isäpuolekseen.

”Sen jälkeen kun iskä muutti pois, unohti mut moneks kuukaudeks, äiti alotti juomisen. Se tutustu yhteen mieheen, joka oli alkoholisti, ne joi joka viikonloppu, lomilla useemminkin. Myöhemmin eros kyseisestä miehestä, jatko juopottelua. Nyt on naimisissa toisen miehen kanssa, juo edelleenkin liikaa. Aina viikonloppuisin, kun on kipeenä, lomilla, aina vaan kun mahdollista.” T12

Analyysini mukaan lasten perhesuhteita kuormittivat vanhempien eron vaikutus tai vanhempien eron pelkääminen. Eroa pelkäävät lapset näkivät eron jopa vanhemman alkoholin ongelmakäyttöä suuremmaksi vieraaksi. Seuraavan sitaatin nuori kuvaa näkemyksensä mukaan isän ongelmallisen alkoholinkäytön olevan syynä perhesuhteiden ongelmiin, jolloin siitä on tullut vieras. Useissa tarinoista vanhempien ero nähtiin helpottava tilanteissa, jolloin toisen vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö oli suuremmassa roolissa.

”Tietokoneen sivuhistoriassa näkyi avioerohakemus-sivusto. Siinä vaiheessa purskahdin itkuun. Pelkäsin aivan hirveästi että äiti ja isä eroaisivat. Itkin joka ilta itseni uneen, aloin viillellä itseäni ja aloin venyttämään korviani. Koulu alkoi myös mennä alaspäin. Kevät oli tulossa ja äiti ja isä eivät onneksi eronneet. He olivat onnellisia, joten minäkin olin. Onnellisuus loppui taas viikko sitten, kun äiti ja isä

olivat häissä ja siellä oli boolia. Isä oli taas humalassa, oli tapellut ihmisten kanssa. Olin ollut tädilläni ja tulin kotiin ja kaikki vaikutti olevan hyvin. Kunnes isä heräsi, jolloin huomasin, että hän oli nukkunut vierashuoneessa, koska äitin ja isän sänky oli rikki. Äiti ei puhunut isälle. Nyt pelkään taas, että eroavatko he?” T19

4.3 Monet tunteet

Aineistossani näyttäytyi, että vieras perheessä aiheuttaa lapselle monia erilaisia tunteita, jotka ovat osin päällekkäisiä ja ristiriitaisiakin. Lapset kuvailivat tunteitaan vierasta kohtaan ja myös vieraan aiheuttamia tuntemuksia omissa ajatuksissa. Ihmiset kokevat ja nimeävät tunteensa oman sosiokulttuurisen vaikutuksen alaisena, oman yhteisönsä mukaisesti. Ihminen oppii kulttuurinsa tyypilliset uskomukset, arvot, normit ja odotukset, jotka omaksuttuina näkyvät ihmisen kokemusmalleissa ja ilmaisumuodoissa. (Virkki 2004, 16.)

Mary Douglasin (2000, 13) mukaan jotkin asiat aiheuttavat marginaalisuuden ominaisuuksia, kuten kielteisiä tunteita kuten inhoa, pelkoa ja vastenmielisyyttä, kun tämä asia on luonnottomassa eli epäjärjestyksen ja kaaoksen paikassa. Tutkimuksessani näitä Douglasin viittaamia asioita ovat lapsen kokema vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö. Vanhemman ongelmalliseen alkoholinkäyttöön liitettyjä tunteita olivat muun muassa pelko, syyllisyys, huoli sekä monet tunteet itseä kohtaan. Positiivisina tunteina tarinoissa näyttäytyivät esimerkiksi välittäminen ja lojaalius vanhempaa kohtaan.

Lapset kuvailivat vieraan tuovan perheeseen pelkoa. Lapset aistivat pelkoa sekä itsessään että muissa perheenjäsenissä. Pelkoa koettiin eniten tilanteissa, joissa vanhempi oli päihtynyt tai käytti alkoholia eli vieras oli konkreettisesti läsnä. Monet lapset toivat esiin pelkäävänsä myös vanhempansa puolesta, miten alkoholinkäyttö vanhemman terveyteen vaikuttaa. Tarinoissaan lapset osasivat myös ennakoida mahdollista hetkeä, jolloin vieras aiheuttaa lapselle pelkoa, esimerkiksi viikonloppuja. Seuraavassa sitaatissa lapsi kuvailee jatkuvaa varuillaan oloa, joka kertoo pelon alituisesta läsnäolosta lapsen arkielämässä.

”Jos he eivät välttämättä riitele, niin jännitän paljon, sitä, että milloin he alkavat riidellä.” T18

Jallinoja (2009) toteaa, että lapsen kuvaillessa päihteitä käyttävää vanhempaa pelottavaksi tai oudoksi, on vanhempi tullut lapselle vieraaksi. Tällaisessa tilanteessa päihteitä käyttävä vanhempi ei ole sanoin, elein tai toimin osoittanut yhteenkuuluvuutta muiden

perheenjäsenten kanssa. Perheyhteisyyden rikkominen ja täten jatkuvan varuillaan olon ja huomioinnin tarpeen aiheuttaminen valtaa tilaa muilta perheenjäseniltä. (mt., 27.)

Kielteisenä tuntemuksena lapset kokivat myös syyllisyyttä. Syyllisyyttä koettiin lähinnä vanhemman syyttelyn tai syyllistämisen kautta. Tulosten perusteella lapsi itse ei kokenut itseään syylliseksi perheen vieraaseen.

”Kun isä kuuli asiasta, hän marssi luokseni ja ilmoitti eroavansa äidistä ja sanoi, että se on minun syytäni.” T1

Lapset tunsivat usein häpeää ja tarvetta salailuun perheen vieraasta. Tulosten mukaan lapset hahmottivat oman perheen erilaisuuden verrattuna muiden ikäisten perheeseen alakouluikäisenä, mikä usein tuotti häpeää ja tarpeen salailia asioita. Toisaalta salailun tarvetta toivat esiin myös nuoret, joille perheen vieras oli aiheuttanut haasteita mielenterveyteen. Salailu saattoi olla myös vanhemman tai vanhempien vaatimaa. Lapset osasivat myös itse määrittellä vanhemman tarvetta ”kulissien ylläpitoon” ja näin vieras perheen sisälle muodosti salaisuuksia. Seuraavissa sitaateissa lapset kuvailevat, kuinka vieraasta ei haluta puhua kenellekään, häpeän vierasta kohtaan sekä perheenjäseniä koskevan salailun velvoitteen.

”En oikeen halua puhua tästä ystäväniäkään kanssa enkä kuraattorille, en oikeastaan tiedä muuta tapaa purkaa näitä tunteitani kun kirjoittaa tänne koska tiedän etten ole yksin täällä.” T6

”Silloin tajusin, että kotonamme oli jokin kummallisesti. Yhtäkkiä isän juomisesta alkoi olla noloa puhua, joten päätin olla hiljaa. – Ulospäin perheemme ongelmat eivät näkyneet, siitähän ei nimittäin saanut puhua.” T22

Vihan tunteet perheen vierasta kohtaan olivat kertomuksissa läsnä. Tuija Virkki (2004) määrittelee vihan tunteen kriittiseksi, yhdeksi sisimmäksi aidoimmaksi tahtoja ja haluja ilmaisevaksi tunteeksi. Tutkimuksensa pohjalta Virkki kuvailee vihan tunteiden olevan osa itsenäistymistä, kun irrottaudutaan vanhasta ja siirrytään eteenpäin. Vihan tunteet ovat olleet apuna erillisyyden hakemisessa, toisaalta myös voimavarana muutoksessa. (mt., 267–268.) Analyysini perusteella vihaa toivat eniten esiin juurikin nuoret, jotka hakevat erillisyyttä vanhempiinsa ja harjoittelevat itsenäistymistä. Seuraavissa sitaateissa vihaa suunnataan perheen vierasta kohtaan. Jälkimmäisessä sitaatissa lapsi ei suoraan kuvaile tuntevansa vihaa, mutta hänen ajatustensa takana on joukko erilaisia tunteita, mukaan lukien viha.

”Olen itkenyt ja miettinyt, olisiko helpompi vain kuolla tai antaa samalla mitalla takaisin, mutta ystäväni tarvitsevat minua, enkä usko sen olevan ratkaisu. Yleensä olen vihainen, kun vanhempani ovat humalassa ja huudan heille. Kun isäni kysyy miksi sinä huudat, en sano mitään. Todellisuudessa minulla on niin huono olo, kun katson heitä. Puraan vihani heihin, koska he eivät ymmärrä sitä, miten huono olo minulla on.” T10

”Mä uskon nauravani isälle, kun se jonain päivänä soittaa mulle ja kertoo maksansa pettävän. Omasta idioottimaisuudestaan saa kärsiä.” T27

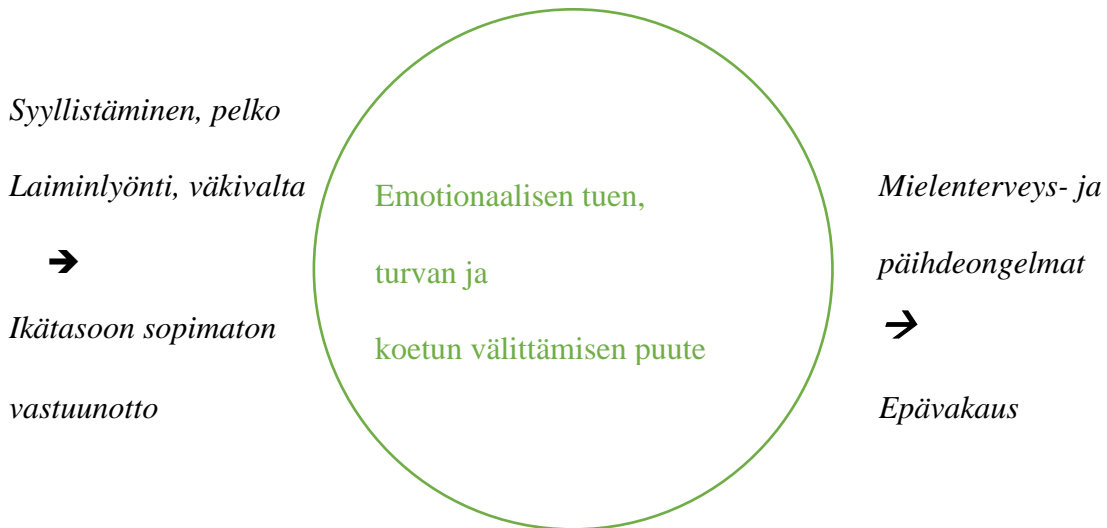
Nuoret ja lapset kuvailivat tarinoissaan myös vieraan aiheuttamia kielteisiä tunteita omaa itseään kohtaan. Vieras aiheutti nuorille mielenterveysongelmia ja nuorten toiminta oman pahan olon helpottamiseksi oli moninaista. Holmila ym. (2008, 429) osoittivat tutkimuksessaan, että vanhemman päihdeongelmaan liittyy usein riski ongelman siirtymisestä seuraaville sukupolville. Tämä näyttäytyi myös vahvasti aineistoni tarinoissa. Vanhemmiltaan kokeman muun muassa välinpitämättömyyden, syytteiden, pelon ja turvattomuuden seurauksena nuorella voi olla haasteita oman psyykkisen vointinsa kanssa ja monessa tilanteessa etsii hyväksyntää ja turvaa ”ei toivotuista” asioista, kuten päihteidenkäytöstä.

”Tän koko ajan, nää neljä vuotta oon saanut suunnitella itsemurhaa, satuttaa itseäni fyysisesti, polttaa, juoda ja itkeä itteäni uneen salaa. Mä olen romahtamispisteessä, mä vammaan syömisten kanssa ja viiltelen.

Voin kertoa, että tuntuu kamalalta katsoa, kun oma veri valuu veden mukana viemäriin ja samaan aikaan tuntuu, että mun koko elämäni valuu sen mukana. Mä kärsin samalla koko aika lievästä paniikkihäiriöstä, en diagnosoidusta mutta kuitenkin. Mä en vaan jaksais, mä kaipaaisin pois pääsyä, mutta kai mä vain olen jumissa.” T12

Vieraan läsnä ollessa kehittynyt lapsi on usein myöhemmällä iällään altis psyykkisille ongelmille. Emotionaalisen huolenpidon, kohtaamisen ja ikäkauteen kuuluvien kehitysmahdollisuuksien puutteet vaikuttavat lapsen kehitykseen. (Holmila ym. 2008, 429.) Kuviossa 2 havainnollistan Holmila ym. (2008) tutkimuksen mukaisesti vanhemman toiminnan vaikutusta lapsen käyttäytymiseen. Tulosteni mukaan vanhemman tai vanhempien taholta koettu syyllistäminen, pelko, laiminlyönti, väkivalta ja ikätasoon sopimaton vastuunotto aiheuttivat lapsille ja nuorille kokemuksia emotionaalisen tuen,

turvan ja välittämisen puutteesta, mikä puolestaan johti myöhemmällä iällä mahdollisiin mielenterveys- ja päihdeongelmiin sekä epävakauteen.

Kuvio 2. Vanhemman toiminnan vaikutus lapsen käyttäytymiseen

Aineistossa esiintyneihin kielteisten tunteiden lisäksi myös positiiviset ja kielteisiin tunteisiin ristiriitaiset tuntemukset nousivat esiin. Tällaisia olivat esimerkiksi lojaalius vanhempaa kohtaan sekä hoivaaminen ja välittäminen. Seuraavissa sitaateissa lapset kuvailevat myönteisiä ja positiivisia tunteita vierasta kohtaan. Erityisesti jälkimmäisessä sitaatissa lapsi kuvailee myönteisten tunteiden olevan tärkeitä.

”Iskä on mulle rakas, mutta kun se on juonu yhdenkään kaljan, mä vihaan sitä niin paljon...” T27

”Vaikka nään iskää nykyään tosi harvoin, niin saan siltä sen tunteen että se välittää minusta sillä se soittelee ja kysellee kahville juttelee ja vaihtaa kuulumisia. Ja arvostan sitä suuresti!” T28

4.4 Alkoholi ja väkivalta

Tulosteni pohjalta lasten kokemuksissa vanhemman alkoholinkäytöstä näyttöä vahvasti perheen sisäinen väkivalta. Tutkimuksessani tutkin vanhemman alkoholin ongelmakäyttöä vieraana perheessä, mutta myös väkivalta voidaan nähdä perheen vieraana. Väkivalta on

ikään kuin toinen vieras, joka tutkimukseni tulosten mukaan tulevat joihinkin perheisiin limittäin. Seuraavassa otteessa kuvastuu lasten kokeman väkivallan moninaisuus. Lapsi voi kokea ja nähdä fyysistä sekä henkistä väkivaltaa alkoholinkäytön yhteydessä.

”Hän huutaa minulle, äidilleni ja pienimmille sisaruksilleni, mutta väkivaltainen hän on vain minua kohtaan. Hän saattaa vain tulla huoneeseeni kirotta kovaan ääneen ja lyödä minua. Olen jo tottunut siihen eikä isku itsessään satuta minua, vaan kaikki se mitä jokainen osuma jättää sisälleni. – Tänäkin iltana isäpuoleni oli humalassa. Hän huusi kuin mielipuoli ja heitti äidin kovalla vaivalla kirjoittaman työn keittiön ovesta ulos. Oli kamalaa katsoa sivuta, mutta en voi tehdä mitään. Vielä kamalampaa on katsoa kun äiti kerää itkuisena tuulen mukana levinneistä papereitaan ja isäpuoleni makaa tyytyväisenä sohvalla katselemassa häntä ikkunasta.” T25

Suvi Ronkaisen (2017) määrittelyn mukaan väkivalta käsitetään negatiivisena, paheksuttavana ja ihmisten koskemattomuutta loukkaavana vääränä tekona. Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana väkivallan käsitettä on laennettu fyysisestä väkivallasta henkistä hyvinvointia ja itsemääräämisoikeutta loukkaaviin tekoihin. Sukupuoli on yksi väkivallan kulttuurista ja yhteiskunnallista merkityksellistämistä ohjaava tekijä, sillä tyypillisesti naisten ja miesten tekemä ja kokema väkivalta ovat sukupuolistuneita. (Ronkainen 2017, 19–20.)

Päihtymys voi aiheuttaa kärjistyneitä ristiriitoja ja madaltaa kynnystä väkivaltaan. Paine väkivallasta pidättäytymiseen päihtymyksen alaisena on madaltunut erityisesti kotona, missä ei ole ulkoista kontrollia. Toisaalta päihtymystilaa saatetaan käyttää myös tekosyynä väkivaltaan. (Piispa 2013, 78)

Lapsiuhritutkimusten vertailevan tutkimuksen mukaan Suomessa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään hyväksyttävämpänä kuin aikuisiin kohdistuvaa väkivaltaa, mutta 2000-luvun alun aikana lapsiin kohdistuvan väkivallan osalta on kuitenkin nähtävissä myönteistä kehitystä muun muassa kuritusväkivallan ja henkisen väkivallan osalta. Kyselytutkimus suoritettiin 6. ja 9. luokan oppilaille. Vanhemman ja lapsen välisissä ristiriitatilanteissa vanhemman käyttämänä väkivaltana koettiin eniten vanhemman murjottamista tai puhumisesta kieltäytymistä sekä haukkumista, nälvimistä tai kiroilua. Lapsen kokema väkivalta vanhemman taholta on sikäli sukupuolittunutta, että tytöt raportoivat poikia enemmän kokemastaan henkisestä tai lievästä väkivallasta. (Fagerlund, Peltola ym. 2014, 6,

49) Ellonen ym. (2008) arvioivat, että poliisille ilmoitetaan perheväkivaltatapauksista noin 1-3 prosenttia, joissa väkivalta on kohdistunut lapsiin. Ilmoituksen tekeminen on tutkimuksen mukaan riippuvainen väkivallan tekotavasta. (mt., 149–153.)

Väkivallalla on useita eri muotoja, sitä on sekä suoraa että epäsuoraa. Jokaisella väkivallan muodolla on oma dynamiikkansa ja erilainen tapa satuttaa ja aiheuttaa seurauksia. Väkivaltaa on fyysistä tai ruumiillista, emotionaalista tai henkistä, seksuaalista, hengellistä ja taloudellista. (Ronkainen 2017, 23.) Näiden väkivallan muotojen lisäksi aineistossa esiintyi myös lasten kokemaa kaltoinkohtelua, jota oli väkivallan eri muotojen lisäksi myös hoivan ja huolenpidon laiminlyönti.

”Minä olin perheen äiti niillä ajoilla kun oma äitini oli parin viikon ryyppyreissuilla, ties missä. Kissan ruualla pärjäsimme veljeni kanssa jos alahyllyn ruoat loppuivat, tai jompikumpi ei enää uskaltanut nousta korkealle jakkaralle, että ylettyisi ylahyllylle parintuhannen kaatumisen jälkeen.” T30

Fyysinen väkivalta näyttäytyi useimmissa aineistoni tarinassa. Väkivaltaa oli useimmiten vanhempien välillä, mutta myös lasta kohtaan. Vaikka perheen vieraan vaikutukset koskisivat vain yhtä perheenjäsentä, tässä tapauksessa päihteitä käyttävän vanhemman käyttämää väkivaltaa toista vanhempaa kohtaan, ulottuvat vaikutukset koko perheeseen (Jallinoja 2009, 26).

”Aina ei ollut edes syytä miksi isä löi tai satutti. Mietin illat itkien, mitä olen tehnyt väärin, koska isä vain haukkui tai löi minua. -- isäni tuli raivoten viereeni, otti puristusotteen kaulastani ja paiskasi minut täysillä huoneeni lattiaan. -- Huusin isälle, että minulla on lupa. Isä löi minua. Menin paniikkiin. -- Isä otti kaikki tavarani ja vaatteeni laatikoista, hyllyistä ja kaapeista ja paiskoi kaikki maahan.”

T1

”Lasten mentyä nukkumaan usein äidillä ja isällä syntyi riitaa. Muistan maanneeni sängyssä henkeäni pidätellen. Viereisestä huoneesta kuului huutoa ja aina joskus tavaroita kaatuili tai niitä heiteltiin.” T9

”Jossain vaiheessa rupesin menemään riitojen väliin liitoutuen äitini puolelle, koska äitini on riitelyssä heikompi osapuoli ja on jopa joutunut isäni pahoinpitelemäksi.” T18

Fyysisen väkivallan lisäksi merkittävä osa aineiston lapsista koki perheen vieraan, alkoholia ongelmallisesti käyttävän vanhemman, taholta henkistä väkivaltaa, joka näyttäytyi muun muassa vähättelemisenä, syyttämisenä sekä ulkopuolelle jättämisenä. Lapset kertoivat huutamisesta, kiristämisestä sekä väkivallalla uhkailusta.

”Ensin se ei haitannut minua, mutta sitten tuli mukaan tyypillinen asia: väkivalta. Isäpuoli alkoi uhkailemaan että se tappaa tai lyö minua jos en pidä turpaani kiinni. Muutaman kerran se yrittikin antaa turpiin, mutta tietäähän sitä ettei humalainen osuisi edes ladonseinään” T3

”Ja toiseksee hän humalassa muistaa aina kertoa kuinka hän vihaa minua ja kuinka huono ihminen olen ja se satuttaa mua henkisesti niin paljon. Totuushan tulee lapsen ja alkoholisoituneen suusta, sellainenhan sanontakin menee.” T6

Aineistossani taloudellinen väkivalta näyttäytyi etenkin niissä kohdissa, jossa perheen varallisuus kului vanhemman päihteidenkäyttöön. Taloudellinen väkivalta perustuu taloudelliseen epätasa-arvoon tai riippuvuuteen (Ronkainen 2017, 23–24). Lasten kokemuksissa ei luonnollisesti näyttäydy taloudellisen väkivallan koko prosessi, mutta rahasta riitely, rahan puute ja rahan epätasa-arvoinen käyttäminen kyllä. Rahan vähäisyyttä itsessään en laskenut taloudelliseen väkivaltaan kuuluvaksi.

””Sä oot taas juonu kaikki meidän rahat!” tytön äiti huutaa.

”Ne riitelee varmaan taas rahasta, siitä ne yleensä riitelee”, tyttö kertoo hymyillen pienesti.” T20

Lapset paitsi kokivat itse väkivaltaa, he myös joutuivat näkemään vanhempien välistä väkivaltaa. Lapset kuvailivat vanhempien välisten väkivaltilanteen olevan yhteydessä vanhempien välisiin riitatilanteisiin. Riitatilanteiden ulkopuolisen väkivallan kohdalla lapset useimmiten kokivat myös itse väkivaltaa vanhemman taholta. Vuonna 2016 tehdyn kyselylomaketutkimuksen perusteella 16 prosentissa poliisin perheväkivaltatehtävistä oli paikalla alaikäisiä. Tutkimuksen mukaan valtaosa poliisin perheväkivaltatehtävistä kohdistuu aikuisten väliseen väkivaltaan. (Fagerlund 2016, 67.) Haavoittuvan asemansa vuoksi lapsen kohdistuvat perheväkivaltatilanteet jäävät usein varmasti piiloon. Lapsi ei uskalla soittaa hätäkeskukseen tai tehdä rikosilmoitusta, tai hän ei ole tietoinen siitä mahdollisuudesta.

4.5 Lasta suojaavat tekijät

Tässä alaluvussa käsittelen niitä tekijöitä, jotka aineistossani suojasivat lasta perheen vieraalta. Nämä tekijät toisaalta pitivät myös perhettä koossa. Lasta suojaavia tekijöitä olivat sekä lapsen oma tietty toiminta että muiden lapsen elinympäristössä olevien ihmisten toiminta. Osaa lasta suojaavista tekijöistä voisi luonnehtia myös lasta kannatteleviksi tekijöiksi, sillä suojaavat asiat ovat olleet lapsille ainoita keinoja selviytyä tilanteesta.

Yksittäinen perheenjäsen nähtiin usein perhettä koossa pitävänä tekijänä. Lapset kuvasivat perheenjäsenen toiminnan olevan perhettä koossa pitävää ja lasta suojaavaa, kun perheenjäsen huolehti arkisten asioiden sujumisesta ja suojasi lasta vieraan välittömältä läheisyydeltä. Suojaava perheenjäsen nähtiin ikään kuin välikappaleena lapsen ja vieraan välissä. Seuraavissa sitaateissa lapset kuvailevat äidin olevan perhettä koossa pitävä tekijä, mikä näyttäytyy muun muassa, kun äiti on työmatkalla.

”Mistä aloitan, en tiedä. Siitä, kun äiti on työmatkalla ja isä juo kavereiden kanssa ja pelkään -- Vai siitä, kun menen kesäleirille ja melkein myöhästyn kun ei isä voi sinne viedä, ja sitten koko leiri on pilalla, kun pelkään miten veljet pärjää isän kanssa kun äiti on työmatkalla.” T2

”Äiti pitää meidän perheen kasassa” T21

Perheenjäsenen perhettä koossa pitävän toiminnan lisäksi lapset kokivat vieraalta suojaavaksi tekijäksi myös perheenjäsenen taholta koetun emotionaalisen tuen, kuten turvan antamisen ja lapsen kuuntelun. Seuraavista otteista käy ilmi, kuinka lapsi on kokenut saavansa perheenjäseneltä emotionaalista tukea, mikä kannattelee häntä tilanteessaan.

”Isäni on ollut aina mulle tuki ja turva.” T29

”Soittelen sijaisäidilleni päivittäin ja kerron murheeni ja huoleni. Hän on minulle enemmän äiti kuin kukaan muu, vaikka rakastankin omaa äitiäni.” T30

Myös muut lasten kokemat tärkeät ihmiset, kuten ystävät, näyttäytyivät useissa tarinoissa lasta suojaavina tekijöinä. Etenkin nuoret kokivat ystävien olevan ensisijaisessa asemassa. Kuvaillessaan ystävyysuhteiden merkitystä suojaavana ja kannattelevana tekijänä, nuoret käyttivät kuvailuissaan vahvempia positiivisia ilmaisuja. Seuraavassa sitaatissa lapsi kuvailee ystävien tärkeyttä ja painottaa ystävyysuhteiden vahvuutta ulkopuolisista tai omista haasteista riippumatta.

”Minulla on hyviä ystäviä joille voin puhua ja joiden ansiosta jaksan eteenpäin huomiseen. -- Nämä kaksi ystävääni ovat elämäni vahvimmat tukipilarit. Ilman heitä olisin hukassa. -- Olen hankala persoona tiedän sen mutta juuri sen hankalan olemukseni ansiosta, olen vielä tässä ja minulla on ympärilläni niin tukeva muuri ystäväistäni, ettei mikään vastenmielinen pysty sitä läpäisemään, vaikka eivät ystäväniäkään pääni sisälle pääse.” T25

Monilla lapsilla oli tiettyjä toimintoja, kuten urheilu, joita he käyttivät suojatakseen itseään vieraan läsnäololta. Tilanteesta poistuminen esimerkiksi lenkkeilemään nähtiin välttämättömänä toimintana, jotta lapsi selviytyy. Toiminnastaan lapset käyttivät muun muassa pakenemisen käsitettä, joka asettaa lähtemiselle arvolatauksen, että muuta ei ole tehtävissä. Seuraavissa otteissa lapset kuvailevat toimintaansa, kun pakenevat perheen vierasta. Toisaalta otteista jälkimmäisessä kuvataan toiminnan koskettavan elämää yleensä, jolloin vieraan voi ajatella olevan ensimmäistä otetta vahvemmin lapsen kotona läsnä.

”Mutta heti kun on korkki avattu hän muuttuu täysin silloin haluan pysyä hänestä kaukana. Olen monesti lähtenyt jopa yöllä ulos kävelemään koska en jaksa katsoa hänen ryyppäämistä.” T6

”Mua ei enään kiinnosta mikään muu kuin lenkkeily koiran kanssa ja seki jotta pääsen pakoon täältä mun kullan kanssa.” T12

Omien tunteiden hallinta ja pärjääminen näyttäytyivät yhtenä lasten keinoista selviytyä perheen vieraan aiheuttamista olosuhteista. Lapset eivät turvautuneet toiseen vanhempaansa tai muihin ihmisiin vaan kannattelevana tekijänä nähtiin oma toiminta ja oman toiminnan hallitseminen. Seuraavista otteista jälkimmäisessä lapsi kuvailee myös oman toiminnan rajoittamisen sekä vaikuttamisen niihin asioihin, joihin pystyy, olevan ensisijaista omaa itseään suojatessa perheen vieraalta.

”Mä oon pärjääjä. Itkettä – ei se mitään, liimataan hymy naamalle. Aina täytyy jaksaa, pakertaa eteenpäin ja olla näyttämättä pahaa oloa. Mä oon saanut monesti kehuja siitä kuinka vahva ja rohkea ihminen olen. Ne on hienoja ominaisuuksia, mutta vahvuuta ja rohkeutta on myös se, että osaa myöntää, kun ei enää pysty.” T11

”Jaksan hyvin kannatella oman paskani mutta jos joudun kestäämään vielä muiden ongelmia, murrun sen alla. Joten jätin sen aikaisen poikaystäväni osaksi itsekkäistä

syistä, osaksi siitä syystä, että en sallit kenenkään auttaa minua. En salli sitä, että joku puuttuisi elämäni ja yrittäisi ”auttaa”. Olen menettänyt uskoni systeemiin.”

T26

Toiveet ja tulevaisuuden näkymät loivat lapsille ja nuorille uskoa ja sinnikkyyttä kestäää perheen vierasta. Myös hyvät ja myönteiset hetket vanhempien kanssa koettiin voimavarana.

”on meillä monesti onnellisiakin päiviä” T27

”Toivoisin vain pääseväni täältä pois. Kaikesta huolimatta en ole itsetuhoinen. Opiskelen ammattiin ja lisäksi jatkan kyseisen ammatin opiskelua tulevaisuudessakin. Minulla on selkeät tavoitteet tulevaisuudelle. Olen onnistunut saavuttamaan tämänhetkiset tavoitteeni ja aion saavuttaa myös tulevaisuuteni tavoitteet.

Valoa näkyy tunnelin päässä, sillä enemmin tai myöhemmin pääsen täältä pois. Opiskelujeni jälkeen haen töitä ja hankin itselleni oman asunnon. Siksi en halua vahingoittaa itseäni enkä riistää itseltäni henkeä.” T18

Aineistossa näyttäytyi, kuinka lapset ja nuoret ottavat itse vanhemman ja aikuisen roolia perheessä pitääkseen perhettä yllä tai suojellakseen sisaruksiaan. Vieraan muuttaessa perhesuhteita, lapsi nähdään usein kyvykkäänä arjen toimijana. Vanhemman käyttäessä päihteitä liiallisesti, lapsi ottaa usein varhain aikuisen vastuun. (Holmila ym. 2008, 429.) Tulevissa otteissa lapset kuvailevat toimintaansa perheen arjen ylläpitämiseksi.

”Mä oon saanut siivoilla tyhjiä kaljatölkkejä aamuisin, kusia lattioilta, huolehtia nukkumaan yms.” T12

”Kotiin tullessani havainnoin ensimmäiseksi tiskit. Niitä on paljon. Imuroitavakin on. Olisi pitänyt käydä kaupassa, mutta millä rahalla? Pikkuveljet pääsevät koulusta parin tunnin päästä. Pitäisi siivota ja laittaa ruokaa sitä ennen.

Tölkkejä keräillessä kuulen isän kuorsauksen, se on taas sammunut, eikä kello ole kuin vasta 11:30 aamupäivällä. Pojat tulevat koulusta, syövät ja mä autan niitä läksyissä. Ei ne oikeesti apua tarvitsisi, kunhan teen jotain niiden hyväks.” T17

Toisaalta moni myös aktiivisesti toimi piilotellakseen perheen tilannetta muilta ihmisiltä. Douglas (2000) havainnoi likaantumisen/tahraantumisen pelon yhteyttä moraaliseen poikkeavuuteen kuvaillessaan, että kodin puhtaudentasoa pidetään yhteiskunnassa usein

osoituksena yhteisön tiettyjen sääntöjen noudattamisesta. Tämän ajatuksen mukaan saastainen ja järjestymätön koti voi olla merkki asukkaan sosiaalisesta ja ehkä myös psyykkisestä poikkeavuudesta. (mt., 15.)

4.6 Vieraan jälkeen

Aineiston perusteella näyttää siltä, että vanhemman päihdeongelma vieraana ei poistu perheestä yksiselitteisesti. Luvussa 4.1 viittasin siihen, kuinka useassa tapauksessa vieras oli hiljaa hiipinyt perheen elämään. Lapsilla oli kertomuksissaan taipumus vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön alkamisajankohtaan liittää tietty elämäntilanne tai - tapahtuma, vaikka tarinoissa usein muisteltiin myös tapahtumia varhaisemmasta lapsuudesta. Tarinoista useimmissa ei ollut nähtävillä lapsen tunnetta siitä, että vieras lähtisi perheestä lähiaikoina, tai koskaan. Seuraavassa sitaatissa kuvastuu lapsen tuntema toivottomuus tilanteestaan sekä näkemys siitä, että vierasta ei ole mahdollista poistaa perheestä oman toiminnan kautta.

”Oon ihan yksin ja odotan vain, että luonto hoitaisi homman ja päästäis mut tästä pyörremyrskystä pois. En vain jaksa enää kattoa tän perheen touhuja ja oman itseni hidasta kuolemaa.” T21

Vieraan poistamiseksi tai kesyttämiseksi lapset pyrkivät toimimaan myös itse. Tyypillisesti lapset, pienemmätkin, piilottelivat vanhemman pulloa tai kaatoivat alkoholijuomaa viemäriin. Lapset käyttivät erilaisia retorisia keinoja saadakseen vieraan poistumaan. Aineiston tarinoissa harvoissa lapsi otti itse yhteyttä viranomaisiin, kuten poliisiin ja lastensuojeluun, saadakseen apua tilanteeseen. Lapsen oman toiminnan merkitys korostuu seuraavassa sitaatissa, jossa lapsi on ensin retorisesti pyrkinyt poistamaan tai häätämään vieraan perheestä

”Sen takia olen hyvin loukkaavasti ja aggressiivisesti haukkumalla hyökännyt pääosin isääni vastaan.

Jostakin syystä isä on kuunnellut minua enemmän nyt kuin silloin, kun pyysin näitisti heitä lopettamaan. Isä on muutenkin alkanut olla varovaisempi, kun olen alkanut soittaa poliiseja rauhoittelemaan tilannetta.

Kerran otin yhteyttä sosiaaliviranomaisiin. He järjestivät tapaamisen minun, minun vanhempieni ja sosiaalityöntekijöiden välille. Yhdessä sovittiin koodisana, jonka jälkeen isä lopettaa välittömästi riitelyn. Tähän asti se on toiminut, mutta se ei ole lopettanut vanhempien riitelyä ja alkoholinkäyttöä.” T18

Lapsen perhesuhteista riippuen, lapset myös liittoutuivat yhdessä toisen vanhemman kanssa vieraan häätämiseksi. Liittoutuminen näyttäytyi joko lapsen kokemuksena tai konkreettisena yhteistoimintana. Seuraavassa sitaatissa lapsen isän voi nähdä enempi toimijana, mutta lapsi kokee vahvasti olevansa vanhemman toiminnassa mukana.

”No siinä sitten isän kanssa sanoimme hänelle että touhun on loputtava. Ja isä sanoi että hankkii koiran meille. Mikäli äiti lopettaisi touhun. Niin myös kävi. Nyt meillä on koira, jonka tulon myötä äidin alkoholin ottaminen piti vähentyä vain niihin harvoihin iltoihin. Mutta niin ei käynyt. -- Silti edelleen jaksan kulkea eteenpäin. Sillä saimme isän kanssa äidin alkoholin ottamisen loppumaan.” T31

Osassa tarinoista lapset näkivät vieraan häätämiseksi ratkaisun olevan alkoholia ongelmallisesti käyttävän vanhemman lähteminen ja saattaminen hoitoon. Seuraavassa sitaatissa lapsi kuvaa yhdessä toisten kanssa yrittäneensä saada hoitoa tarvitsevan vanhemman avun piiriin monin eri keinoin.

”Puhuimme hänelle hoitoon menemisestä, mutta omasta mielestään asia on hallinnassa ja että ei ulkopuolisia tarvitse mukaan sotkea. Heinäkuussa isä sai viinakouristuksen keskellä yötä, ambulanssi tuli ja isä laitettiin lääkärille. Siellä hän sanoi että juu kyllä juo, viinapullo viikonlopussa, lääkäri ei reagoinut siihen. Todellisuudessa viinaa kyllä meni paljon enemmän, ehkä neljä pulloa viikossa! Muutaman viikon isä jaksoi olla selvänä, sitten aloitti taas. Olemme huutaneet, raivonneet, lahjoneet, kiristäneet... Mikään ei auta. Isä ei suostu menemään hoitoon.” T16

Joissakin tapauksissa etenkin nuoret ajattelivat vieraan poistumiseen ratkaisuksi, lähteä itse pois perheen luota. Itsenäiseen asumiseen siirtyminen ja ammatillisten opintojen aloittaminen nähtiin ulospääsynä tilanteesta. Nuorten tarinoista kuvastuu heidän ajatuksensa siitä, että perheen vieras ei seuraa nuorta lapsuudenkodista omaan kotiin.

”En tiedä mitä tehdä asialle, mutta sen tiedän, että sitten kun muutan pois kotoa, en enää ikinä palaa, sen verran olen kokenut kaikkea pahaa täällä. Muutan

mahdollisesti pois kotoa kahden vuoden päästä kun valmistun -- Nykyään selviän sillä että opiskelen ja lasken aikaa milloin pääsen pois tästä helvetin esikartanosta.” T3

Tilanteissa, joissa vanhemman alkoholin ongelmakäytön ei nähty poistuvan ikinä tai riittävän varhain, näyttäytyi päihdeongelmien ylisukupolvisuus. Päihdeongelmien ylisukupolvisuus ymmärretään sukupolvien ketjuna, jolloin perheyhteisön dynamiikassa, vuorovaikutuksessa, rooleissa sekä perheenjäsenten välisissä suhteissa olevat tekijät altistavat perheenjäseniä päihdekeskeiseen elämäntapaan (Karttunen 2016, 117). Lapset kuvasivat oman psyykkisen vointinsa heikentyneen vieraan vaikutuksesta ja emotionaalisen tuen sekä ohjauksen puuttuessa lapset turvautuivat samaan kuin mitä ovat vanhemmiltaan oppineet eli alkoivat juomaan itsekin. Omaa alkoholinkäyttöään perustellessaan nuoret kuvasivat olevansa tilanteessa jaksamattomia tai he eivät tieneet, mitä tehdä. Tutkimustuloksissani kiinnostavalta näytti, kuinka nuoret perustelivat oman alkoholinkäytön aina vieraasta johtuvaksi, eikä omasta kokeilunhalusta tai ryhmänpaineesta johtuvaksi.

”Olen itsekin alkanut käyttämään alkoholia. Tekisin mitä vain että asiat muuttuisivat.” T6

Aineistoni pohjalta näyttäytyi, että päihteitä käyttävän vanhemman kuoleman jälkeen perhesuhteet ja perheen dynamiikka eivät automaattisesti palautuneet toimiviksi. Päihteitä käyttävän vanhemman kuolema näytti jättävän perheenjäseniin erilaisia psyykkisiä vaikutuksia sekä muutoksia perheenjäsenten välisiin suhteisiin esimerkiksi salaisuuksien ja sekä erinäisten tunteiden, kuten syyllisyyden, häpeän ja surun tunteiden kautta. Seuraavista sitaateista ensimmäisessä kuvastuu lapsen syyllisyyden tunne ja aiemmille ajatuksille annettu painoarvo, jotka estävät lasta käsittelemään ja hyväksymään tapahtunutta. Jälkimmäisessä sitaatissa puolestaan kuvastuu syyllisyyden lisäksi myös vanhemman häpeä tapahtuneesta tai halu suojella lasta, jolloin tosiasioita salataan.

”Isäni rupesi juomaan, kun me kaikki lapset oltiin koulussa ja äiti töissä. -- Hän oli väkivaltainen, mutta väkivalta kohdistui aina vain äitiini, vanhimpaan siskooni sekä minuun. -- Monet kerrat mietin mielessäni että kumpi isä kuolisi, elämä olisi paljon helpompaa. Äitini ja isäni erosivat, kun menin kahdeksannelle luokalle. Se oli minulle hyvin vaikeaa. En osannut päättää kumman luokse jäisin asumaan. -- Odotin puhelua pitkään. Puhelin ei soinut. Pari päivää myöhemmin tulin koulusta

kotiin ja istuin sohvalle, surffailin netissä. Äitini tuli kotiin, käveli olohuoneeseen ja katsoi minua surullisesti sanoen ”minulla on vähän huonoja uutisia”. Kysyin äidiltä mitä on sattunut, hän sanoi itkien ”isä on kuollut”. En pystynyt vastaamaan mitään, itkin, itkin ja itkin. En voinut käsittää tapahtunutta. -- Minua kadutti se, mitä olin joskus isästä ajatellut. Oli syyllinen olo. – Vielä tänäkään päivänä minä en ole pystynyt kysymään isäni kuolinsyytä, enkä antamaan itselleni anteeksi ajatuksiani.” T13

”Sitten isäni joutui sairaalaan, mutta en saanut tietää syytä, ja totta puhuen, en ollut silloin kovin kiinnostunutkaan. Kuukautta myöhemmin äitini tuli kertomaan minulle, että isäni oli kuollut. Se ei herättänyt aluksi minussa mitään ajatuksia. Minua ei edes itkettänyt. -- Sillä hetkellä tajusin, että isäni oli tehnyt itsemurhan. Äitini luulee vieläkin, etten tiedä. Silloin aloin syyttää itseäni ja mielessäni liikkui vain ajatuksia siitä, että jos olisin joskus edes kysynyt, että mitä hänelle kuuluu, asiat voisivat olla nyt toisin. Mutta en kysynyt ja nyt isäni on ikuisesti poissa. – Samaan aikaan tunnen vihaa, siitä, että hän ei vaivautunut edes jättämään viestiä.” T24

Aineistoissa oli näkyvillä taitekohtia kohti parempaa, kun vanhempi sai apua päihdeongelmaansa tai sai muutoin motivaatiota lopettaa juomisen. Lapsen mielessä vieras saattaa kuitenkin poistua vain taka-alalle. Jatkuva pelko vieraan saapumisesta uudelleen sekä muistot vieraasta vaikuttavat lapseen. Seuraavan sitaatin lapsen perheessä vieras on ollut poissa jo yli vuoden, mutta nuori on silti palannut Varjomaailma-sivustolle kertomaan tarinaansa ja pohtimaan kokemuksiaan.

”Yhtenä aamuna sain sodan aikaan. Kysyin, että missä olit, vastasi että mitä se sulle kuuluu mitä mä teen. Siinä vaiheessa haukuin oman äitini känniääliöksi ja lähdin isälle. Seuraavana päivänä tuijotin äitiäni silmiin sairaalassa.

Siitä lähti äidin ylämäki huipulle, mikä onnistui katolle menolla. Nyt raittiina ollut jo yli vuoden.” T23

5 LASTEN NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄÄN

Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni ja analysoin, minkälaisia näkemyksiä lapsilla on omasta perheestään, kun siihen sisältyy vanhemman tai molempien vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö. Lähestyn lasten kokemuksia tarkastelemalla ensin heidän perheeseen liittämiään näkemyksiä ja sen jälkeen analysoin, miten lapset näkivät itsensä tulevaisuudessa suhteessa omaan perheeseensä.

5.1 Perheeseen liitetyt näkemykset

Omaa tarinaansa kertoessaan lapset kuvailivat perheidensä olevan ydinperheitä, yksinhuoltajaperheitä tai uusperheitä. Perheeseen mainittiin kuuluvan äiti ja isä tai jompikumpi vanhemmista ja vanhemman uusi puoli sekä mahdolliset sisarukset. Vanhemman uusi puoliso koettiin osassa tarinoista vieraana, osassa vanhemman puoliso nähtiin myönteisenä. Sisarusten merkitys korostui, kun vanhempien taholta ei koettu tarvittavaa huolenpitoa tai emotionaalista tukea ja turvaa. Lapset pyrkivät suojelemaan pienempiä sisarusiaan tai hakivat isommilta sisaruksiltaan tukea.

”olin itkenyt siskolle kuinka kurjaa elämä tässä perheessä on” T21

Aineiston lasten kertomukset osoittivat, että varhaislapsuuden jälkeen lapset tulevat tietoisemmiksi yhteiskunnan normeista ja he alkavat ajattelemaan oman perheensä erilaisena. Lapset muistelivat tarinoissaan sitä hetkeä, kun ovat huomanneet oman perheen olevan erilainen suhteessa muiden ikäistensä perheeseen. Hetkeen liittyi salailua ja häpeää oman perheen tilanteesta, mitä olen kuvannut luvussa 4.3.

”Myöhemmin muistan kävelleeni ala-asteella kaverilta kotiin muutaman ystäväni kanssa.

-Ootteko te nähneet teidän vanhempia koskaan humalassa? kysyin aivan spontaanisti kerrottuani nähneeni oman isäni.

-Emmä oo koskaan, molemmat vastasivat.

Silloin tajusin, että kotonamme oli jokin kummallisesti. Yhtäkkiä isän juomisesta alkoi olla noloa puhua, joten päätin olla hiljaa.” T22

Vanhemman ongelmallisesta alkoholin käytöstä kärsineet lapset kuvailivat juuri vanhemman alkoholin käytön olevan se syy, mikä erottaa oman perheen muista perheistä. Aiemmassa luvussa pohtimaani perheen vieraan tematiikkaan viitaten lapset eivät nähneet, että perheessä voisi olla jokin muu vieras, esimerkiksi väkivalta tai vanhempien ero, kuin vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö. Seuraavassa sitaatissa kuvastuu, kuinka perhe, jossa ei käytetä alkoholia niin että se ottaa vallan, nähdään normaaliksi ja tämä normaali on suoraan yhteydessä perheen onnellisuuden tasoon.

”Sillon musta tuntuu aina, että miks kaikilla muilla on normaali ja onnellinen perhe, jossa alkoholi ei ota ikinä valtaa...” T15

Lapset tunsivat yhtenäisyyttä toisia saman ongelman kanssa eläviä lapsia kohtaan. Lapset kuvailivat, kuinka käsitys omasta perheestä muuttuu varttumisen myötä.

”Kaikilla alkoholistien lapsilla on illuusio siitä, että kaikkien perheissä juodaan ja ollaan välillä humalassa. Minäkään en ole poikkeus.” T22

Tarinoissaan lapset toivat näkemyksiään esiin, mitä asioita muuttamalla, perhe olisi heidän kokema normaali. Kuten seuraavassa sitaatissa kuvastuu, osa lapsista toivoi vanhempien eroavan, jolloin perheen sisäinen tilanne ratkeaisi, kun alkoholia ongelmallisesti käyttävä vanhempi muuttaisi. Lapset pohtivat, että myös vanhemman hoitoon lähteminen tai oma avun saaminen voisi muuttaa perheen tilannetta normaalimmaksi.

”mä haluaisin, et äiti & isä erois, mut siltikää en haluis, koska ois nii vaikeeta, kun kaikki kaverit kyselit et ”mikse ne eros” ja kaikkee, koska en oo sanonu niille mitää, et isä on alkoholisti” T4

Lapset kuvailivat, että perheen tilanne ei ole niin paha, kun vain toinen vanhempi juo. Lapset saattoivat jopa vähätellä omia kokemuksiaan, kuin vain toinen vanhempi joi. Myös väkivallan puuttuminen tai vähäisyys nähtiin tekijänä, joka teki perheestä enempi normaalin.

”ei, isä ei hakkaa meitä, paitsi on joskus monta vuotta sitten kuristanu äitiä, joten ei tää oo niin kauheeta ku joillai muilla. mut silti tosi ahdistavaa -- ei tää mun elämä oo ollenkaan niin kauheeta kuin joillakin muilla, kenen kummatkin vanhemamt juo ja hakkaa, mutta ihan tarpeeks” T4

Lapset pohtivat syitä ja selityksiä vanhemman juomiselle. Seuraavissa otteissa kuvastuu, kuinka lapset tiedostavat vanhemman oman vaikean lapsuuden ja vanhemman mielenterveysongelmien roolin vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön takana.

Tutkimuksen valossa päihdeongelmaisten isistä reilu kolmannes kärsi jonkinlaisesta mielenterveyden häiriöstä, kun lapsi oli alle 18-vuotias (Raitasalo, Holmila & Hääskeläinen 2016, 85).

”isällä oli huono ja rankka lapsuus, siks se varmaan huo. mut mä en tajua, miks sen pitää samal pilata mejänkin lapsuus.” T4

”Mä uskon, että viina on iskälle just eniten masennuksen oireiden välttämiseen ja kivun turrutukseen käytetty ”lääke”. Mutta tosiasiasa ei se auta niihin ongelmiin. Se vaan vaihtaa ne toisiks ja siirtää ne muille ihmisille.” T27

Pirskanen (2011, 51) ja Itäpuisto (2001, 17) muistuttavat kuitenkin, että vanhemman ongelmallisesta alkoholikäytöstä kärsineiden lasten selviytymistä käsittelevistä aineistoista nousevat usein kurjuusajattelu ja kovat elämäkokemukset. Todellisuudessa kurjuus kulkee lasten arjessa onnellisten kokemusten rinnalla. Kokemukset ovat usein monimuotoisia, joissa tietystä näkökulmasta tarkasteltuna korostuu kurjuus ja ikävät kokemukset.

5.2 Perhe tulevaisuudessa

Lapset ja etenkin nuoret suuntasivat tarinoissaan ajatukset perheestään tulevaisuuteen kertoessaan omaa tarinaansa alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eletystä lapsuudesta ja siitä selviytymisestä. Nuorilla oli haaveita perheen yhteisestä mukavasta tekemisestä, kouluttautumisesta ja itsenäisestä asumisesta. Seuraavassa sitaatissa lapsi tai nuori sanoittaa toiveitaan perheen yhteisestä ajasta tulevaisuudessa.

”Jos vanhempani hallitsisivat juomisen, tahtoisin tehdä heidän kanssaan jotain kivaa: käydä ulkona piknikeillä, käydä torilla, viettää perheen kanssa aikaa, pelata pelejä.” T10

Osalla lapsista myönteistä tulevaisuutta oli vaikea nähdä, kun nykyinen perhetilanne koettiin niin hankalana. Omaa tulevaisuutta ei pystytty näkemään, kun nykytilanne nähtiin toivottomana ja ahdistavana. Omalla toimijuudellakaan ei nähty olevan merkitystä myönteisemmän tulevaisuuden rakentamiseksi.

”En pysty käymään kunnolla koulussa. Jos olen koulussa, minun pitää mennä vartin välein johonkin itkemään. En voi tunteenpurkauksille mitään.

Yritän olla koulussa hyvin, mutta, se on hankalaa. Yritän kuitenkin kaikesta huolimatta elää päivän kerrallaan, vaikka se tuskaista onkin. Olen kuitenkin osannut purkaa tunnetilaani. Joskus pelkkä huutaminen mahdollisimman kovaa auttaa, tai joskus hyvä kirjan lukeminen, jonka kautta pääsee mukaan ihan eri tarinaan, hetkeksi pois omasta tarinasta. Niiden voimalla jaksan jotenkuten elää päivän kerrallaan ja odottaa, mitä tuleman pitää.” T1

Lapset kuvailivat tarinoissaan oman identiteetin rakentamista sen sijaan että olisivat toivoneet perheen ”normalisoitumista” ja vanhemman/vanhempien toipumista alkoholiongelmastaan. Myönteistä tulevaisuudenkuvaa rakentaessaan lapset ajatuksen tasolla laittoivat itsensä erilleen lapsuudenperheestään. Lapset kokivat seuraavassa otteessa kuvatulla tavalla pystyvänsä oppimaan vanhempiensa virheistä ja rakentamaan itselleen myönteisen tulevaisuuden ja perheen, erilaisen omaan lapsuudenperheeseen verrattuna.

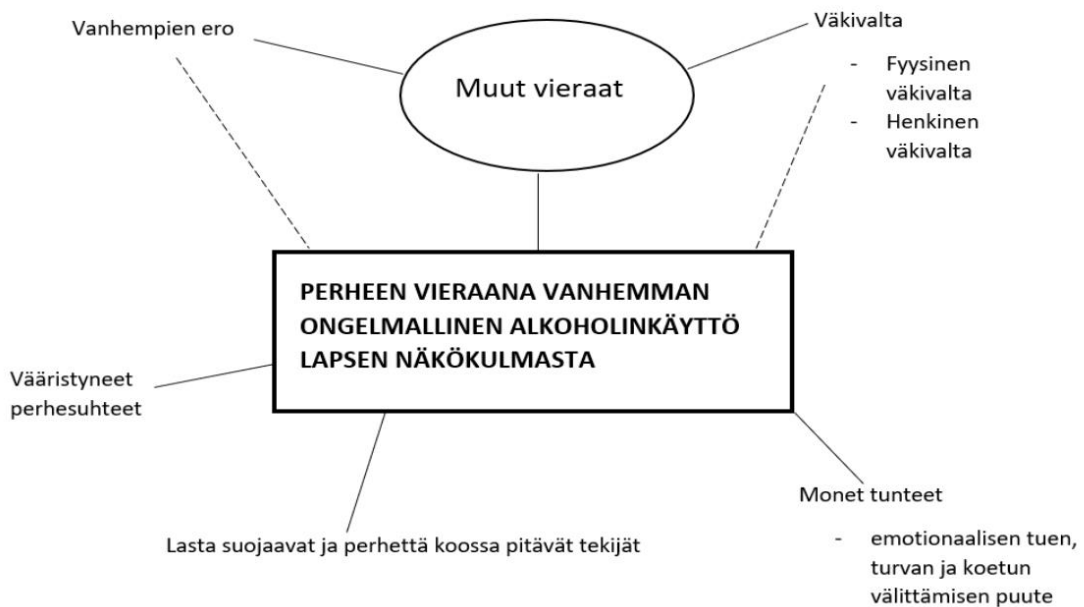
”Minä luotan siihen että jonain päivänä minusta tulee viisas ja hyvä aikuinen, hyvä äiti, ja hyvä perheen jäsen. En toista äitini virheitä ja otan opikseni omalta elämältäni” T30

Useissa seurantatutkimuksissa päihteitä runsaasti käyttävien vanhempien lapsilla on todettu olevan alttiutta aikuisiän ongelmariskiä (Holmila ym. 2013, 37). Myönteistä tulevaisuudenkuvaa rakentaessaan nuoret eivät pohdi aikuisiän ongelmariskiään vaan näkevät tulevaisuutensa pikemminkin vapauttavana. Nuoret eivät tuoneet esiin huolta esimerkiksi taloudellisessa pärjäämisessään, kun elämä lapsuudenperheen jälkeen nähtiin ainoastaan parempana ja hyvänä, kuten seuraavassa otteessa kuvaillaan.

”Toivon kaikille hyvää elämää, jonka toivottavasti minäkin nyt saan muuttaessani omaan asuntooni. Itsenäisyys odottaa eikä täysi-ikäisyyteenikään ole niin pitkä aika.” T26

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut tarkastella lapsen kertomusten pohjalta, minkälainen vieras vanhemman päihdeongelman on perheessä lapsen näkökulmasta sekä lasten näkemyksiä perheestään, kun siihen sisältyy vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö. Olen läpikäynyt aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta ja sen jälkeen analysoinut aineistoani niiden pohjalta. Johtopäätökseni lasten kokonaisvaltaisesta näkemyksestä vanhemman päihdeongelmaan vieraana perheessä voisi tiivistää seuraavaan kuvioon:

Kuvio 3. Tiivistys ensimmäisen tutkimuskysymyksen tutkimustuloksista

Kuvio 3 osoittaa, kuinka tutkimustulosteni mukaan vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö perheen vieraana lapsen näkökulmasta koostuu monien tunteiden, vääristyneiden perhesuhteiden, muiden vieraiden sekä lasta suojaavien ja perhettä koossa pitävien tekijöiden verkostosta. Muut vieraat, kuten vanhemman ero ja perheen sisäinen väkivalta, olivat läsnä yli puolessa (17/31) lasten tarinoissa. Roineen ja Ilvan (2010, 34) tutkimuksen (n=1209) mukaan vanhempien liiallinen päihteidenkäyttö oli aiheuttanut

vastaajista neljäsosalle perheen hajoamisen tai omien ihmissuhteiden häiriintymisen ja joka neljäs nähnyt väkivaltaa perheessä.

Tulosten perusteella näen, että lapsen näkökulmasta vanhemman päihdeongelma vieraana perheessä on moniulotteinen ja verkostoitunut. Vanhemman alkoholinkäytön ei tarvitse täyttää ongelman tai riippuvuuden tunnusmerkkejä sen ollakseen lapselle vieras perheessä. Vanhemman päihdeongelma voi perheessä olla myös toissijainen vieras, sillä lapset kuvailivat myös väkivallan ja vanhempien eron olevan perheen vieraita. Lapsen näkökulmasta kynnyksikysymyksenä näyttäytyi lapsen saama emotionaalinen tuki, turva ja koettu välittäminen. Nuoruusikäiset lapset määrittelevät omaa ja perheen tilannetta myös muihin lapsiin vertaamisen kautta.

Lasten kokemusten pohjalta voisi tiivistää, että perheen vieraan ollessa vanhemman ongelmallinen alkoholinkäyttö, vanhemman ja lapsen välinen emotionaalisen kohtaamisen tärkeys korostuu. Mitä emotionaalisemmin vanhempi kohtasi lapsen, sitä enempi vanhempi oli kannatteleva ja suojaava tekijä lapselle. Sen sijaan mitä enempi lapsi jäi tunteidensa ja ajatustensa kanssa yksin, lapsi koki haasteita myös monella muulla elämän osa-alueella, kuten mielenterveydessään ja kaverisuhteissaan.

Tiivistäisin tulosteni pohjalta, että vanhemman päihdeongelma ei välttämättä ole lapsen arjessa alati läsnä oleva vieras. Moni lapsi sai voimaa ja toivoa perheen kesken vietetyistä hyvistä hetkistä. Vanhempiin liitettiin myös positiivisia tuntemuksia ja toiveita, kun vanhempi oli selvin päin. Olettaa kuitenkin voisi, että vaikka vieras ei olisi aina arjessa läsnä, vieras käy ajoittain lapsen mielessä pelkona tai muistoina.

Toinen tutkimuskysymykseni lasten käsityksistä omista perheistään osoitti, että lapset vertaavat omaa perhettään normaaliin. Kouluun mennessä lapset alkoivat tunnistaa oman perheen erilaisuuden, tilanteeseen liittyi häpeää ja salailua. Osalla lapsista oli haaveita perheen yhteisestä tulevaisuudesta ja mukavasta tekemisestä. Osa puolestaan ei nähnyt omaa tulevaisuuttaan osana lapsuuden perhettään vaan keskittyi suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan ja itsenäistymistä. Lapset, jotka kokivat elävänsä toivotomassa tilanteessa, eivät nähneet omaa tulevaisuuttaan eivätkä omaa toimijuuttaan toivotumman tulevaisuuden rakentamiseksi.

Tutkimuksessani olen kokenut haastavaksi päihdetematiikkaan liittyvän moninaisen käsiteverkoston käyttämisen. Tutkielmani voi päihdetematiikan käsitteiden osalta näyttäytyä jokseenkin sekavana. Tutkimuskirjallisuuteen viitatessani olen käyttänyt kirjallisuudessa

esiintynyttä käsitettä, mutta muutoin omassa johdattelussani ja analyysissäni olen pyrkinyt käyttämään alkoholin ongelmakäytön tai ongelmallisen alkoholinkäytön käsitteitä. Analysoidessani lasten ja nuorten kokemuksia vanhemman alkoholinkäytöstä minulla ei ole ollut sellaista materiaalia, josta olisin pystynyt saamaan totuudenmukaisen kuvan vanhemman alkoholinkäytöstä, joten olen pyrkinyt kuvaamaan vanhemman alkoholinkäyttöä lapsen tai nuoren kokemuksesta lähtöisin.

Vieras perheessä lähestymistapa on osoittautunut tutkimuksessani sekä toimivaksi että haastavaksi. Tematiikka on antanut mahdollisuuden tarkastella ilmiötäni ja aineistoani monesta eri näkökulmasta. Vieras perheessä on tuonut ilmiön käsittelyyn myös menneisyyden ja tulevaisuuden ulottuvuudet, kun olen analysoinut vieraan saapumista ja lähtemistä. Vieras perheessä tematiikka antaa ongelman käsittelylle laajemman perspektiivin. Tematiikan pohjalla olevaa Douglasin (2000, 16) antropologista ajattelua on kritisoitu muun muassa siitä, että hän on teoriassaan asettanut tiettyjen kulttuuristen faktojen pohjalta tietyt kategoriat ja näin pohdinnan ulkopuolelle on jäänyt uusien kategorioiden muodostuminen. Tämän kritiikin pystyy yhdistämään vieras perheessä teoreettista lähestymistapaa käsittelevään taustoitukseeni, mutta Douglasin ajattelu ei ole analyysissäni ollut niin vahvasti läsnä.

Toiseen tutkimuskysymykseeni, lasten näkemyksistä perheeseen, vastaaminen jäi suppeammaksi, aineisto ei ollut kaikkein osuvin vastaamaan tähän tutkimuskysymykseen. Aineistosta kuitenkin nousi mielenkiintoisia tutkimustuloksia siitä, kuinka jo pienet lapset luokittelevat omaa perhettään erilaiseksi ja ”epänormaaliksi”, joten aineisto on jossakin määrin ollut riittävä tutkimuskysymykseen vastaamisessa.

Vieras perheessä käsitteellinen lähestymistapa antaa mielestäni hyvän näkökulman lastensuojelun systemisen työskentelymallin toteuttamiseen. Systemisessä mallissa perhettä lähestytään kokonaisuudessa ja systeemiteorian kautta, jolloin huomiota kiinnitetään asiakkaan lisäksi hänen perhesysteemiinsä (Fagerström 2016, 14). Myöskään vieras perheessä teoria ei keskity johonkin tiettyyn ongelmakohtaan, vaan se huomioi perheen systeeminä kokonaisuudessaan. Esimerkiksi ylisukupolvisuuden kysymyksiin voidaan mielestäni ratkaista paremmista lähtökohdista käsin, kun huomio on koko perhesysteemissä.

Tutkimukseni perusteella näen tärkeänä lasten aidon kohtaamisen ja kuulemisen yhteiskunnan eri instituutioissa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa, jotta lapsen oma

kerronta ja kokemukset tulevat esille. Totutut prosessit esimerkiksi lasten neuvolapalveluissa voisi mukauttaa lapsen aidon kuulemisen mahdollistamiseksi siten, että lapsi tapaa työntekijää myös kahden kesken. Lasten oma ääni täytyy saada kuuluviin yhteiskunnan eri tasoilla, jotta vanhemman ongelmallisesta alkoholinkäytöstä lapsuudessaan kärsivät lapset ja nuoret tulevat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa huomatuiksi.

Näen tärkeänä, että myös jatkossa tutkimusta keskitetään päihdeongelmaisten vanhempien lasten kokemuksiin ja heidän auttamiseensa. Aineistossani näyttäytyy tarinoita yhteneväistävänä piirteenä vanhemman päihdeongelman salailu etenkin viranomaisilta, mutta myös perheen läheisiltä. Näiden perheiden lasten auttamisessa korostuvat moniammatillinen yhteistyö sekä lasten terveystieteiden ja opetuksen ja koulutuksen järjestäjän rooli lapsen hyvinvoinnin ja mahdollisen kaltoinkohtelun tunnistajina.

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut minulle oppimisprosessi. Kuinka sitä olisikaan nyt monesta asiasta tietoisempi ja tekisi järkevämpiä ratkaisuja ja valintoja, jos aloittaisi tutkimuksen teon alusta! Tutkielman suorittaminen on ollut itselleni sinnikkyyttä ja pitkäjänteisyyttä vaativa haaste sekä myös mahdollisuus tutustua tietyn ilmiön tutkimuskirjallisuuteen laajemmin. Koen tutkimustietoon syventymisen ja Pro Gradu -opinnäytetyön tekemisen hyödyttäneen minua merkittävästi nykyisissä ja tulevaisuudessa työtehtävissäni sosiaalityöntekijänä.

KIRJALLISUUS

A-klinikkasäätiö. Saatavilla: www.a-klinikkasaatio.fi. Luettu 8.9.2019.

Aalto, Emma, Maarit Alasuutari, Tarja Heino, Tuuli Lamponen & Niina Rutanen (toim.) (2011): *Suojeltu lapsuus? – Raportti Lapsuudentutkimuksen päiviltä 2011*. Raportti 51/2011. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Aalto, Mauri (2015): *Alkoholin ongelmakäyttö*. Teoksessa Aalto Mauri, Hannu Alho, Kalervo Kiiänmaa & Lolan Lindroos (toim). *Alkoholiriippuvuus*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Aalto, Mauri; Alho, Hannu; Kiiänmaa, Kalervo & Lindroos, Lolan (2015) (toim.): *Alkoholiriippuvuus*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Araneva, Mirjam (2016): *Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko : käsikirja lapsen asioista päättävälle*. Helsinki: Talentum Pro.

Castrén, Anna-Maija (2018): *Lojaaliuden vaativat sidokset*. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.), *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.

Castrén, Anna-Maija (2009): *Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä*. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.), *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Christensen, Pia Monrad & O'Brien, Margaret (toim.) (2003): *Children in the city : home, neighbourhood and community*. London: RoutledgeFalmer.

Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino (eng. alkuteos 1966).

Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.) (2018): *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.

Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008): *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset : Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008; Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014): *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013 : lapsiuhritutkimuksen tuloksia*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Fagerlund, Monica (2016): *Lähisuhdeväkivalta poliisin perheväkivaltatehtävillä*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 123. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Fagerström, Katarina (2016): *Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä*. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Forsberg, Hannele (2018): *Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti*. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.), *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.

Forsberg, Hannele (2012): Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.), *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 7–19.

Forsberg, Hannele (2003): *Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä*. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Gorin (2004): *Understanding what children say: Children's experiences of domestic violence, parental substance misuse and parental health problems*. London: National Children's Bureau.

Halldén, Gunilla (2003): *Children's views of family, home and house*. Teoksessa Pia Monrad Christensen & Margaret O'Brien (2003). *Children in the city : home neighbourhood and community*. London: RoutledgeFalmer.

Havio, Marjaliisa, Maria Inkinen & Airi Partanen (toim.) (2013): *Päihdehoitotyö*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Holmberg, Tiina (2003): *Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville*. Helsinki: Lastenkeskus.

Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kuvonen, Petra (2008): *Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen*. Yhteiskuntapolitiikka 4, 421–432.

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Autti-Rämö, Ilona & Notkola, Irma-Leena (2013): *Päihdeongelmaisten äitien lapset*. Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim.), *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2016): *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Hämäläinen, Kati (2012): *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Helsinki: Väestöliitto.

Itäpuisto, Maritta (2001): *Pullon varjosta valoon. Vanhempien alkoholikäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Itäpuisto, Maritta (2005): *Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Jyväskylä: Kopijyvä.

Jallinoja, Riitta (2009): *Vieras perheessä : suhteen hahmotus*. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019): *Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppurapotti*. Raportteja ja muistioita 2019:4. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

Karlsson, Liisa (2012): *Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla*. Teoksessa Liisa Karlsson & Reeli Karimäki (toim.), *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 17–63.

Karttunen, Teija (2013): *Naiserityisen työtteen elementeistä päihdehoidossa*. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.), *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: UNIpress.

Karttunen, Teija (2019): *Naiserityistä päihdehoitoa – etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä*. Väitöskirja. JYU Dissertations 118. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Karttunen, Teija (2016): *Ylisukupolvisuusilmiön moninaisuus päihdeongelmissa*. Teoksessa L. Nousiainen & P. Petrelius (toim.), *Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien*

ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpapereita 20/2016. THL & Socca: Helsinki, 117–140.

Kukkonen, Matleena (2017): *Vanhemman vankeus vieraana perheessä : Kokemuksia vanhemman vankeudesta ja sen merkityksestä perheelle ja perhesuhteille*. Pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102136/GRADU-1507559154.pdf?sequence=1>.

Kuula, Arja (2011). *Tutkimusetiikka : Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Massa, Ilmo (2014) (toim.). *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.

Myllärniemi, Annina (2005): *Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista*. SOCCA:n ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris -instituutti.

Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (2018): *Näin Suomi juo : suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Nurmi, Timo & Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi (2009): *Gummeruksen suuri sivistyssanakirja*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Nätkin, Ritva (2006): *Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka*. Teoksessa Ritva Nätkin (toim), Pullo, pillerit ja perhe. Jyväskylä: PS-kustannus Oy, 23–54.

Nätkin, Ritva (2009): *Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton*. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.), Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 63–82.

Peltoniemi, Teuvo (2005): *Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004*. Tiimi 2/2005, 4–10. Saatavilla: https://lasinenlapsuus.fi/sites/default/files/pdf/suomalaisten_lasinen_lapsuus_1994_ja_2004_artikkeli.pdf

Piispa, Minna (2013): *Parisuhdeväkivalta ja alkoholi: uhrin vai tekijän ongelma?* Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim.), Alkoholi- ja

päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.

Pirskanen, Henna (2011): *Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011. Väitöskirja. Helsinki: Väestöliitto.

Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja & Jääskeläinen, Marke (2016): *Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle*. Teoksessa Marja Holmila & Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt (toim.), Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Raitasalo, Kirsimarja (2017): *Suomalaisten alkoholin käyttö lasten seurassa ja siihen liittyvät asenteet*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2017. Saatavilla:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134649/30.5_korjattu_Tutkimuksest%20tiiviisti%202017_22052017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ritala-Koskinen, Aino (2001): *Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Akateeminen väitöskirja. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestöliitto.

Roine, Mira & Ilva, Minna (2010): *Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä*. Teoksessa Roine, Mira, Minna Ilva & Janne Takala (toim.), Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 26–38.

Ronkainen, Suvi (2017): *Mitä väkivalta on?* Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (2017). Sukupuolistunut väkivalta – oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino.

Ruisniemi, Arja (2006): *Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa*. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Salovaara, Ulla (2019): *Rikoksista tuomitut naiset : Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 1/2019. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Silvasti, Tiina (2014). *Sisällönanalyysi*. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.), Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.

Simonen, Jenni & Pirskanen, Henna & Kataja, Kati & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (): *Kun vanhempi juo liikaa – nuorten kokemukset ja voimavarat*. Teoksessa Holmila, Marja, Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt (toim.), Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

TENK, kts. Tutkimuseettinen neuvottelukunta

THL, kts Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017): *Päihdetilastollinen vuosikirja 2018 : Alkoholi ja huumeet*. Helsinki: PunaMusta Oy.

Tervo, Aino-Iita (2018): *Sosiaalisen tuen merkitys päihdeongelmasta toipumisessa*. Kandidaatin tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki. Saatavilla: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.

Törmä, Tiina (2011): *Juovasta äidistä raittiiksi äidiksi – alkoholismista toipumisen prosessi äitien kertomana*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto.

Vaarama, Marjo & Maarit Alasuutari (2011): *Saatteeksi*. Teoksessa Aalto, Emma, Maarit Alasuutari, Tarja Heino, Tuuli Lamponen & Niina Rutanen (toim.), Suojeltu lapsuus? – Raportti Lapsuudentutkimuksen päiviltä 2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 51/2011. Tampere: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy.

Virkki, Tuija (2004): *Vihan voima : Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

von der Pahlen, Bettina & Eriksson, C. J. Peter (2003): *Alkoholi ja aggressiivinen käyttäytyminen*. Duodecim 2003;119:2488–93.

Väänänen, Riitta (2013): *Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille*. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2013): *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.